

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální pedagogiky

Vztahy rodičů a prarodičů očima dětí

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Daňková

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Vedoucí závěrečné práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Oponent závěrečné práce: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Kristýna Daňková

Studium: P16P0638

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Název bakalářské práce: Vztahy rodičů a prarodičů očima dětí

Název bakalářské práce Relationships of parents and grandparents with children's eyes
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce bude zaměřena na vztahy druhé a třetí generace z pohledu dětí. Cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat rodinu jako prostor sítě vztahů, generaci dětí, rodičů a prarodičů a ve výzkumném šetření zjistit pohled dětí na vztahy rodičů a prarodičů. Vzhledem k cíli a zaměření práce bude zvoleno kvalitativní výzkumné šetření, metodou sběru dat budou polostrukturované rozhovory, data budou analyzována za využití prvků zakotvené teorie.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Slaninová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně za odborného vedení vedoucí práce a za využití zdrojů v ní uvedených.

Dále prohlašuji, že bakalářská práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2017 (Řád pro nakládání se bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne

.....

(podpis autora)

Poděkování

Mé srdečné poděkování patří Mgr. Gabriele Slaninové, Ph.D. za odborné vedení práce, vstřícný a trpělivý přístup, ochotu a cenné rady a připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za podporu a hlavně mému manželovi za pomoc a hlídání naší dcery Viktorky. Mé díky patří také respondentům, kteří byli ochotni se rozpovídat i o takto citlivém tématu.

ANOTACE

DANŤKOVÁ, Kristýna. Vztahy rodičů a prarodičů očima dětí. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 54 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je zaměřena na vztahy mezi generacemi v rodině z pohledu dětí. Cílem práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat rodinu jako prostor sítě vztahů, generaci dětí, rodičů a prarodičů a ve výzkumném šetření zjistit pohled dětí na vztahy rodičů a prarodičů. Vzhledem k cíli a zaměření práce je zvolen kvalitativní výzkumný design, metodou sběru dat jsou polostrukturované rozhovory, data jsou analyzována za využití první fáze zakotvené teorie.

Mohu tedy konstatovat, že v rodinách respondentů byly přítomny určité situace, které měly podobu překážek bezproblémového soužití a harmonických vztahů mezi generacemi pod jednou střechou, ale tyto rodiny byly ochotny nastalé situace řešit, vzájemně se respektovat, činit kompromisy.

Klíčová slova: Mezigenerační vztahy, rodina, dítě, rodič, prarodič

ANNOTATION

DAŇKOVÁ, Kristýna. *Relationships of parents and grandparents with children's eyes*.
Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2019. 54 pp. Bachelor
Degree Thesis.

The Bachelor thesis is specialized in the relationships among generations from the children's point of view. The object of the work is description and analysis of family as a place for relationships among children, parents and grandparents using expert literature as a support. The next aim of the work is discover the children's view on the parents' and grandparents' relationships in the survey. Given the object and the specialization of the Bachelor thesis quantitative research design is chosen. As a the data collection method is chosen semi-structured interviews and data are analysed using elements of enshrined theory.

I can state that there were presented some situations, in the respondents' families, which make difficulties in the coexistence and harmonious relationships among generations under one roof. But these families were ready to resolve these situations, respect each other and make a compromis.

Key words: relationships, family, child, parent, grandparent

Obsah

Úvod	1
1 Stav poznání a teoretický background	3
2 Rodina jako vztahová síť	5
2.1 Vymezení rodiny z pohledu vybraných autorů	5
2.2 Funkce rodiny	6
2.3 Historický vývoj rodiny	7
2.3.1 Rodina v pravěku	7
2.3.2 Starověká rodina	8
2.3.3 Rodina ve středověku	11
2.3.4 Novověk v Evropě	12
2.3.5 Rodina v době komunismu	13
2.4 Současná rodina	15
3 Setkávání generací v rodinách s akcentem k mezigeneračním vztahům	18
3.1 Generace jako specifické sociální skupiny	18
3.2 Mezigenerační vztahy v rodině	20
3.2.1 Generace v rámci rodiny se zřetelem k vývojovým etapám v životě jedince	21
3.2.2 Mezigenerační vztahy v přímé a nepřímé rodové linii – děti a jejich rodiče vs. partneři dospělých dětí a rodiče těchto dětí	27
4 Výzkumné šetření	29
4.1 Cíl výzkumu, teoretická východiska, výzkumný předpoklad, vědecko výzkumný problém a výzkumné otázky	29
4.2 Kvalitativní výzkumná strategie, metody sběru a analýzy dat	29
4.3 Výzkumný vzorek, charakteristika a kritéria výběru respondentů	30
4.4 Průběh výzkumného šetření a etické aspekty výzkumu	31
4.5 Analýza a interpretace dat	32
4.6 Diskuze výsledků	37
5 Závěr	40
Seznam použité literatury:	42
Přílohy	46

Úvod

V bakalářské práci se věnuji rodině a mezigeneračním vztahům v rodinném společenství. Zaměřuji se především na vztahy mezi generacemi současných dospělých – rodičů a jejich prarodičů či rodičů životních partnerů. Tento akcent mi umožní sledovat nejen vztahy v přímé rodové linii, ale také vztahy, které vznikají v rodině nově, vstupem životního partnera rodiče do místa a života rodiny, tedy vzájemné vztahy s tchýní a tchánem.

V dřívějších dobách bylo běžné, že rodiny bydlely společně. V jednom domě žilo více generací. Děti byly vychovávány svými rodiči i prarodiči. V dnešní době těchto vícegeneračních domácností už mnoho není. Dříve se stavěly vícegenerační patrové domy, kde každá rodina měla jedno patro pro sebe. V dnešní době se staví jednopodlažní domy, kde na společné bydlení více generací není místo. Prarodiče se často odloží do domovů pro seniory a děti a vnoučata je jednou za čas chodí na chvíli navštívit. Dle mého názoru je to škoda. Prarodiče mohou dětem předávat hodnoty, které se v dnešní době vytrácí, a také se mohou podělit o příběhy ze svého života. Pro děti to může být poučné zjistit, jaký byl život v dřívějších dobách, strávit chvíle se svými prarodiči.

K výběru tohoto tématu mě osobně motivoval můj vztah k rodičům a prarodičům a zároveň vztahy v mé druhé rodině, do které jsem se přivdala. Protože v každé z těchto rodin jsou tyto vztahy diametrálně rozlišné, pojala jsem to jako inspiraci zjistit jak je to u dalších rodin. Z profesního hlediska předpokládám, že se jako sociální pedagog mohu setkat se všemi generacemi a že vztahy mezi nimi mohou ovlivňovat prožívání, chování, vnímání zúčastněných, a naopak, včetně projevů směrem k vnějšku. Z výzkumného pohledu je pro mě zajímavé sledovat pohled dětí (nyní již ve věku vynořující se dospělosti) na předchozí generace a zjišťovat, jakou “optikou” se dívají na vztahy mezi nimi.

Cílem bakalářské práce je s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat rodinu jako prostor sítě vztahů, generaci dětí, rodičů a prarodičů a ve výzkumném šetření zjistit pohled dětí na vztahy rodičů a prarodičů.

V úvodních kapitolách se zabývám ve stručnosti historickým vývojem rodiny a v souvislosti s cílem práce poukazuji na změny, které se v současnosti dějí v tradiční české rodině. Dále je středem mého zájmu popis a charakteristika specifík triády generací – prarodičů, rodičů a dětí. Značný prostor pak věnuji tématu mezigeneračních vztahů v rodinách. Toto téma tvoří platformu pro empirické šetření.

Výzkumně soustředím svoji pozornost k tomu, jaký pohled zaujímá k uvedeným vztahům nejmladší generace – tedy generace dětí těchto rodičů a dle rodinné hierarchie vnoučat těchto prarodičů. Pohledem¹ pro potřeby této práce spatřuji závěr či význam, který vychází ze zkušenosti respondentů s těmito mezigeneračními vztahy v jejich rodinách. Vycházím z předpokladu, že vztahy v rodinách se komunikují – vyjadřují slovy a neverbálně, že mívají různé podoby (vzhledem k tomu, že jsem zvolila specifickou populaci respondentů žijících pod jednou střechou, mě zajímá vzájemná blízkost a “vzdálenost” členů rodiny), že se může genderově lišit zkušenost, a že v kontextu výše zmíněného vztahy rodičů a prarodičů nejmladší generace nějak hodnotí. Jde mi o zachycení osobních a zprostředkovaných zkušeností s konkrétní podobou mezigeneračních vztahů v rodinách respondentů – a to v přímé a nepřímé rodové linii – tedy jak uvádím výše – vzájemných vztahů synů a dcer se svými matkami a otci, a vztahů snach a zeťů se svými tchýněmi a tchány.

Výzkumné šetření je vzhledem k cíli práce koncipováno jako kvalitativní. Pomocí prvků zakotvené teorie analyzuji pět polostrukturovaných rozhovorů se studenty vysokých škol žijících v jednom domě společně s rodiči a prarodiči.

Domnívám se, že takto koncipovaný záměr a zpracování může být přínosné pro pomáhající pracovníky a odborníky, kteří se věnují mezigeneračním vztahům v rodinách, či proměňám těchto vztahů.

Práce je teoreticko-empirického charakteru.

¹Pohledem pro potřeby této práce rozumím jako specifickému a individuálnímu stanovisku jedince či skupiny ke konkrétní skutečnosti. V kontextu výzkumného cíle jej považuji za výslednou reprezentaci zkušenosti s mezigeneračními vztahy.

1 Stav poznání a teoretický background

Pro potřeby práce rodinu definuji dle Matouška (1997, s. 8) jako vztahovou síť: *“Rodina propojuje generace, vytváří mezi nimi kontinuitu a pouta solidarity.”* Ztotožňuji se též s Matouškovým pojetím modelu rodiny: *“Model rodiny tvořený rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči vykazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a ve všech známých současných společnostech. Prakticky neexistuje žádný typ společnosti, který by se neopíral o rodinu jako svůj základní článek.”* (Matoušek, 1997, s.9)

Dalším významným tématem jsou generace, které v souladu s Mannheimem vymezím (cit. dle Sak, Kolesárová, 2012) jako: *„...velkou sociální skupinu blízkých populačních ročníků, která se formuje významnou společensko-historickou událostí a specifickými společenskými podmínkami.“* (Sak, Kolesárová, 2012, s. 9). V rámci generací jsou důležité a pro mé výzkumné šetření stěžejní mezigenerační vztahy. Satirová (1994) o mezigeneračních vztazích říká: *„Každá rozšířená rodina se skládá ze tří, někdy ze čtyř generací. Každá z těchto generací je nějak spojena s ostatními a ovlivňuje je. Nedovedu uvažovat o rodině bez třetí generace, tedy lidí, kteří jsou rodiči či prarodiči současných manželů.“*

V rámci cizojazyčných výzkumů týkajících se mezigeneračních vztahů jsem objevila výzkum *Adult grandchildren's perspectives on the grandparent-grandchild relationship from childhood to adulthood.* (Siciolino, Kinshott, 2019) ukazující pohled dospělého vnoučete na vztahy s prarodičem od dětství do dospělosti. Tento výzkum z Velké Británie popisuje styl setkávání a komunikace a jejich proměnu během růstu. V dětství byla důležitá pro respondenty praktická podpora ve vzdělávání a péče, kdežto v dospělosti je více akcent k opoře emocionální. V dětství byl také častější kontakt tváří v tvář a v dospělosti se tento kontakt změnil spíše na telefonický, nebo skrze internet. Tento výzkum považuji sice za “okrajový” ve vztahu k cíli mé práce, přesto do jisté míry ilustrativní s ohledem na proměnu typu podpory a způsobu komunikace v čase.

Výzkumy mezigeneračních vztahů se často vyskytují v absolventských pracích. Tyto práce nabízí různé úhly pohledu na vztahy mezi generacemi. Kyselová (2011) se zabývala vztahy prarodičů a vnoučat ze strany seniorů. Clápková (2015) se zabývá

stejným tématem, ale z pohledu vnooučat i prarodičů. Pohlová (2014) se zabývá vztahy mezi rodiči a jejich dětmi. Nárožná (2017) se zabývala vztahem prarodičů a vnoučat se zřetelem na vyprávění pohádek. Jednalo se o pohled vysokoškolských studentů na vyprávění pohádek jejich prarodiči v dětství a z toho vyplývající vztahy mezi nimi. Opět lze konstatovat, že toto nejsou práce, které by směřovaly k stejnému cíli, který jsem si vytyčila. Dotýkají se ovšem nějaké varianty mezigeneračních vztahů v rodinách.

Některé závěrečné práce se věnují mezigeneračnímu soužití a na tomto místě mohu říci, že níže uvedené výzkumy jsou mému tématu nejbližší. Stejskalová (2014) píše o pohledu mladé generace na seniory a společné soužití. Tato práce zkoumala názory mladých lidí na stáří, zjišťovala, jestli pomáhá společné soužití k překonání předsudků a jestli mezi těmito generacemi existuje vzájemný respekt. Ve výzkumu zjistila, že míra respektu v rodinách se liší od naprostého respektu až po jeho úplnou absenci. Mezigeneračnímu soužití se věnuje i Bajarová (2016), která se zabývala otázkou, jaký vliv má soužití více generací na vztahy v rodině. Dle výsledků výzkumu polovina respondentů uvádí, že soužití více generací ovlivňuje vztahy negativně.

2 Rodina jako vztahová síť

Kapitola si klade za cíl představit rodinu jako malou skupinu osob s přítomností blízkými, příbuzenskými vztahy, jako určitou reprezentaci mikrosvěta. Nahlíží rodinu skrze její funkce se zřetelem k mezigeneračním vztahům. V kontextu historie rodiny poukazuje na vývoj podoby rodiny a její proměny v čase, včetně akcentu k vztahům mezi generacemi. Pozornost je věnována současné rodině, která je středem výzkumného zájmu.

2.1 Vymezení rodiny z pohledu vybraných autorů

Za jednu z nejjednodušších definicí rodiny je považována definice, která rodinu popisuje jako malou skupinu osob, které jsou mezi sebou propojeny manželským svazkem, příbuzenskými vztahy či jinými obdobnými vztahy a společným způsobem života. Skupina zahrnující rodiče, čili matku a otce a jejich děti se označuje jako nukleární rodina. V mnoha kulturách je tato nukleární rodina považována za jedinou legitimní sociální jednotku, která plodí potomky a je zodpovědná za jejich výchovu. Rodina je důležitým společenstvím, které je spjaté různými vztahy jak uvnitř tak i navenek. Dle potřeby se rodina otevírá či uzavírá okolnímu světu. Stále však zůstává malým uzavřeným prostorem, který chrání své členy a poskytuje jim péči a ochranu. (Lovasová, 2006, s. 5)

Sobotková (2001, s. 9) o rodině říká: „*Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob. Přesto se psychologie dlouho zajímala o lidského jedince bez většího zájmu o prostředí, v němž jedinec vyrůstá a žije.*“ Dále zmiňuje definici rodiny dle Kramera: „*Rodiny je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*“ (Sobotková, 2001, s. 22)

2.2 Funkce rodiny

Rodina plní v životě jedince i v celém vztahovém společenství této instituce několik funkcí. Pro potřeby této práce jsem zvolila diferenciaci dle Šulové. Šulová uvádí tyto funkce rodiny (1998, s. 325-327)

1. Biologická či reprodukční funkce

Jedná se o jeden z nejobvyklejších důvodů pro existenci rodiny. Rodina avšak do jisté míry ztrácí tuto funkci díky rozvoji genetiky a medicíny. V dnešní době je mnoho alternativ soužití a reprodukčního procesu, jedná se například o: soužití adoptivních či pěstounských rodičů a získaných dětí, soužití partnerů rozhodnutých nemít děti, bezdětní manželé, kteří získají potomka umělým oplodněním, rodiče, kterým byly děti odebrány z důvodu zanedbávání, ženy samoživitelky, či homosexuální páry vychovávající dítě jednoho z partnerů. V dnešní době je stále méně pohlíženo na rodinu jako skupinu sloužící k zachování rodu, ale spíše na instituci zajišťující ochranu a bezpečí pro své členy. Reprodukční funkce slouží pochopitelně ke vzniku generací.

2. Materiální funkce

V minulosti byla významnější než dnes. Dříve byla rodina vnímána jako samostatně hospodařící jednotka, kde měl každý své povinnosti. Starší členové a děti byli odkázáni na materiální pomoc produktivních členů rodiny. Dnes v případě nefunkčnosti rodiny v oblasti materiálního zabezpečení pomůže rodině dobře propracovaný systém sociálních podpor. Materiální funkce funguje i mezi generacemi. Rodiče materiálně zabezpečují své děti. Mnohdy se této roli materiálního “zabezpečovatele” ujímají i prarodiče.

3. Výchovná funkce

Rodina je prostředím, kde se dítě učí základní orientaci v okolním světě a v podstatě mu rodina poskytuje vše, co potřebuje k plynulému zařazení do společnosti. V rodině však neprobíhá jen výchova dětí, ale vzájemné působení ovlivňuje všechny členy rodiny. Rodina je regulátorem nežádoucích činností. Specifická dynamika probíhající v rodině vytváří jedinečné prostředí pro formování postojů k okolí, ke světu a k sobě samému. Rodina též vytváří hodnotové orientace, tvoří základ pro formování osobnosti a koncepci vlastního života. Nejedná se pouze o nukleární rodinu, ale i rozšířenou o další generace,

kteřé také vychovávají a pomáhají svým dílem k procesu socializace. Prarodiče svým vnoučatům mohou předávat mnoho hodnot, které byly dříve velmi ceněné a dnes se na ně často zapomíná. Jedná se o hodnoty jako je například úcta ke starším a k autoritám, šetření, neplýtvání jídlem a jinými potřebnými surovinami.

4. Emocionální funkce

Jedná se o zcela nezastupitelnou funkci rodiny. Tato funkce určuje význam rodiny a tvoří potřebný mezičlánek mezi jedincem a společností. Tato funkce není vázána na věk členů rodiny, je nutná pro všechny věkové kategorie. V dysfunkční rodině je právě emoční oblast postižena nejvíce. Úzce souvisí s funkcí výchovnou. Jedná se o velice významnou složku v procesu socializace. Rodina vytváří určitý protipól v dnešním přetechizovaném světě, který je do jisté míry odlidšťován. Emocionální funkce “nestojí” pouze na rodičích a dětech, ale je ovlivněna i prarodiči. Generace si navzájem mohou být velmi prospěšné. Prarodiče mnohdy rádi tráví čas se svojí rodinou a mladší generaci to také obohacuje.

2.3 Historický vývoj rodiny

Kapitola historický vývoj rodiny představí rodinu, jak se vyvíjela od pravěku až po rodinu za dob komunismu. Záměrem této podkapitoly je popsat typické znaky a chování v rodinách, které vstupují do podoby vztahů mezi členy v rodinném společenství.

2.3.1 Rodina v pravěku

Člověk dnešního typu žil na naší planetě už v mladší době kamenné, avšak veškeré poznatky o té době a jeho životě nám poskytuje pouze archeologie a její výzkumy. Podle nálezů je jisté, že lidé v pravěku žili v tlupách. Lidé zde byli pravděpodobně pokrevně spříznění. Jednalo se o klanové společenství. Život v klanu měl určitá pravidla, například dovoloval, či zakazoval určité sňatky. Byly zde ekonomické vazby,

a klan obýval společné teritorium. V některých společnostech byl klan řízen radou starších, která měla i soudní moc. (Matoušek, 1997, s. 20-21)

Během neolitické revoluce se kmeny začaly usazovat na jednom místě a zkoušely pěstovat první rostliny. V té době byla kultura postavena na ženských hodnotách. Ženský princip byl posvátný a vyznačoval se především rozením dětí a péčí o ně. Za nejvyšší božstvo byla považována Velká Matka neboli Matka Země. Majetek se v této kultuře pravděpodobně dědil z matky na dceru. (Matoušek, 1997, s. 20-21)

Je jisté, že v lovecké a sběračské společnosti byly možné jenom malé rodiny. Vícegenerační soužití díky nízkému věku úmrtí nebyla taková, jaká jsou dnes. Je dokázáno, že i když lidé nevědí, kdo je biologickým otcem rodiny, žijí v rodinách, ve kterých má jistý muž úlohu otce dítěte a žena úlohu matky. (Matoušek, 1997, s. 20)

V té době už existovala párová soužití, ale nebyla tak pevná a byla snadno rozlučitelná. Jednalo se o svazek založený na náklonnosti. Nebyla zde vyžadována věrnost. Muž se vždy stěhoval do rodiny ženy a majetek zůstával oddělený. Muž se o svoji obživu musel starat sám. Pokud rod matky uznal, že muž pro ně není přínosem, vyloučili ho ze svého rodu. Děti náležely do rodiny matky. (Stará, 2013, s. 34-35)

Po vzniku trvale obydlených sídel se mohla rozvinout řemesla, obchod a vojenství. Vůdcovské postavení získávají postupně muži. V rodinách se rodí více dětí, protože kmeny se už nemusí stěhovat. Tím stoupá i počet obyvatel na určitém území. (Matoušek, 1997, s. 21) Muži se stávají bohatšími a jejich moc stoupá. Vznikají manželství, která zaručují určení otce. Děti se tudíž dostávají pod ochranu svých otců. Muži si vynucují vznik dědického práva po meči a tím dochází ke vzniku patriarchátu. Žena přechází do rodiny muže. Muž si nárokuje ženinu věrnost, ale sám není vázán věrností. (Stará, 2013, s. 35)

2.3.2 Starověká rodina

Mezopotámie

Žena byla brána pouze jako pracovní síla a jejím úkolem bylo zajistit potomstvo. Narození synové měli větší cenu a po smrti otce hospodařili v jeho domě. Dcery

po sňatku odcházely z domu. Žena byla spjata s rodinou až tehdy, když porodila děti. Mateřství zajistilo ženě lepší postavení v rodině, i když stále nebyla rovnoprávná mužům. Muž mohl mít více žen, avšak žádná z nich neměla stejné postavení jako jeho legitimní manželka. Manželské závazky nesli oba manželé, ale za nevěru byla trestána jen žena, nikdy muž. (Štefková, 2005, s. 15)

Podle nejstarších pramenů byl sňatek vlastně koupením ženy. Muž svému budoucímu tchánovi musel zaplatit určitou částku. Většinou se jednalo o stejnou částku, za kterou se kupovala otrokyně. Otec nevěsty poskytoval ženichovi věno. Dle Chammurapiho otec vybíral manželky pro své syny. (Štefková, 2005, s. 16-17)

Vdova směla bez soudu uzavřít nové manželství jen pokud byla bezdětná. Pokud měla děti, soud pořídil inventář pozůstalosti. Žena, děti i její majetek byl svěřen do opatrovnictví nového manžela. Muž měl povinnost pečovat o děti z prvního manželství. (Štefková, 2005, s. 17)

Dědické právo náleželo pouze synům. Ženy opouštěly dům po provdání nebo odchodu do chrámu. Dcery dostávaly věno, které mělo do jisté míry nahradit podíl na dědictví. Vdova neměla po svém zesnulém manželovi dědické právo. Měla však možnost bydlet v manželově domě. Měla také volný přístup k darům, které jí manžel za života písemně věnoval. (Štefková, 2005, s. 18)

Řecko a Řím

V homérské době byla v Řecku společnost organizovaná do širokých rodů. Rod byl soubor rodin. Rodiny spojoval společný předek, kterého uctívaly a používaly jeho jméno. Každý rod měl krále, který byl představitelem kultu, nejvyšším politikem a soudcem. (Matoušek, 1997, s. 22)

Rodina byla však striktně patriarchální. O dívku se ucházelo více nápadníků, kteří mezi sebou soutěžili v různých turnajích. Otec nevěsty poté vybral nejlepšího. Svatba a narození prvního dítěte byly opředeny rituály, které měly zrušit kletbu ulpívající na každé první věci. Proto se obětovala první díla a v některých případech i prvorozené děti. Otec po narození dítěte prohlédl a mohl jej zavrhnout, když mělo nějakou viditelnou vadu. Dítě bylo pátý den života přijato do rodu a desátý den dostalo své vlastní jméno. (Matoušek, 1997, s. 22)

Klasické Řecko se skládalo z městských států, neboli polis. Menší jednotkou byly kmeny a ty se dělily na frátrie, což byly pokrevně spřízněné rodiny. Nejmenší jednotkou byl oikos. Slovo oikos má širší význam než rodina, zahrnuje živé členy domácnosti, otroky a domácnost s domem i půdou. Zániku oiků se bránilo vznikem dědického práva. Frátrie sdružovala oiky, které byly pokrevně spřízněné. Jednalo se o vzdálenější příbuzné. Veškerý majetek přecházel po smrti otce na nejstaršího syna, případně na jiného nejbližšího příbuzného. (Matoušek, 1997, s. 22-23)

Řecká společnost muže nutila ke sňatku, v některých polis hrozil mužům trest, či opovržení, když se nechtěli oženit. Muži se ženili z důvodu zplození mužského potomka a zachování rodu. Žena byla podřízená svému muži. Dítě se stalo plnohodnotnou bytostí až v okamžiku, kdy dostalo jméno. Potraty v té době nebyly stíhány a nenarozené dítě nemělo nárok na právní ochranu. Nechtěné děti se odkládaly na ulici v košíku, či hliněné nádobě. Kdo si dítě vzal a vychoval jej, mohl si z něho udělat svého otroka. (Matoušek, 1997, s. 22-23)

Římská rodina byla skupinou osob spojenou mocí jedné osoby. Pouze tato osoba byla způsobilá k právním úkonům a na ni stála celá římská rodina. Všechny ostatní osoby byly podřízeny moci otce rodiny. Do rodiny patří nejen osoby, ale i stejné jméno, které členy spojuje, a dům s majetkem. Rodina sdružovala svobodné osoby i osoby v manželství. Rodina vznikala manželstvím římského občana se ženou vhodnou k založení rodu. (Stará, 2013, s. 38-39) Manželství nebyla moc pevná, trvala krátkou dobu a přinášela málo potomků. Probíhalo mnoho rozvodů, které byly po právní stránce velmi snadné. (Matoušek, 1997, s. 23-24)

V rámci rodinných vztahů hrálo důležitou roli příbuzenství. Úředníci rozlišovali příbuzenství pokrevní a umělé. Pokrevní příbuzenství bylo založeno na právu krve a na myšlence, že jeden pochází od druhého. Příbuzenství po krvi se dělí na přímou a pobočnou linii. V přímé linii mají osoby společného předka, vycházejí jeden z druhého. Jedná se o rodiče a děti, tedy o různé generace. Byl zde absolutní zákaz uzavírání sňatků. V pobočné linii jde o druhou generaci. Zahrnuje sourozence, strýce, tety a bratrance. Umělé, neboli agnátské, příbuzenství bylo vytvořené na základě mocného postavení otce rodiny. Mohlo být založeno a zprostředkováno pouze mezi muži. Vztahy v Římě popsal Cicero *Ještě těsnější jest svazek mezi příbuznými, neboť onen nekonečný cit lidské pospolitosti se tu zužuje na nepatrný okruh. Je-li od přírody*

společné všem živým tvorům, že mají pud rozmnožovací, je prvním poutem společnosti samo manželství, dalším děti, potom jeden dům a společné držení majetku, tj. základ města a jakoby semenišť obce. Následují svazky mezi bratry, dále mezi dětmi sourozenců, kterých už nemůže pojmut jeden dům, a proto se rozcházejí do jiných domů a kolonií. Dále přicházejí sňatky a švagrovstva a z těch zase více příbuzných, a tak rozšiřování potomstva jest původem obce. Pokrevní spojení poutá pak lidi láskou a přízní. Neboť jest to velká věc, míti tytéž památky napředky, míti tytéž bohoslužbné obřady a míti společné hrobky.(cit. dle Stará, 2013, s.40-42)

Otec rodiny byl právem považován na základ římské rodiny. Jeho moc nad ostatními členy byla neomezená, často měl až právo života a smrti. Měl trojí moc: moc nad svojí manželkou, nad dětmi a otroky sloužícími v domě. (Stará, 2013, s. 42) Tato moc jistě ovlivňovala vztahy mezi generacemi a podle povahy a chování otce ovlivňovala celou rodinu.

2.3.3 Rodina ve středověku

Po pádu starověkého Říma se začaly nové formy organizace společnosti objevovat nejdříve ve francouzských a německých státech. Odtud se šířil vliv do celé Evropy. Evropa se tak zbavovala pohanských zvyků ve prospěch křesťanství. Na naše území přicházely tyto vlivy se zpožděním několika staletí, toto zpoždění české země dohnaly až za vlády Lucemburků. (Matoušek, 1997, s.25)

Ve středověku byl pojem rodina vnímán jako společenství všech pokrevně příbuzných. Jednalo se o linii přímou, která zahrnovala rodiče, děti, prarodiče a linii pobočnou, což byli sourozenci. Hlavní dvojicí v rodině byl manželský pár, který tvořil základ nukleární rodiny. (Škodová, 2009, s. 12) Tady je poprvé jasná zmínka o triádě generací. Je zde patrné vnímání rodiny jako společenství několika generací žijících v blízkosti.

Slované po příchodu na naše území žili v malých vesnicích a hradištích. Slovanská rodina byla patriarchální. Malé vesnice umožňovaly žít lidem ve spojitosti a zároveň budovat vztahy. Vesnice shromažďovaly malé množství rozvětvených rodin a tudíž bylo velké množství členů v příbuzenském stavu. Rozšířené rodiny žily pohromadě a

celý jejich život závisel na jejich vztazích a spolupráci. V pohanské době mohli mít muži více žen. Mnohoženství bylo tolerováno, ale bylo výsadou jen bohatých a mocných. Pohanští slované nevyžadovali od nevěst panenství, to bylo spíše považováno za neatraktivnost dané dívky. Po sňatku se od žen vyžadovala věrnost. (Matoušek, 1997, s. 25)

Rodina je institucí bez které by mohl jedinec existovat jen velmi těžko. Bez příslušnosti k pánovi a k rodině neměl jedinec ve společnosti místo. Jenom ve městech mohli lidé na okraji společnosti přežívat bez zázemí své nebo cizí rodiny. Soužití širších rodin bylo ve středověku běžné. Venkovské rodiny byly větší, velké městské rodiny měli pouze ti nejmajetnější. Rodiny sdružovaly pod jednou střechou více generací, které společně hospodařily. Společně s rodinou žili i učni a tovaryši. Sňatky městských mužů byly odkládány na dobu, kdy byl muž ekonomicky soběstačný. Na venkově se naopak muži ženili velmi brzy, aby rodině zajistili nové pracovní síly co nejdříve. (Matoušek, 1997, s. 26-27)

2.3.4 Novověk v Evropě

V raném novověku tvořil hlavní jednotku společnosti dům, nikoliv rodina. Dům chránil jeho obyvatele před nepřízní počasí a před nebezpečím, ale byl i jejich místem k odpočinku, práce a společného slavení. Sociálním prostředím života každého člověka bylo společenství domu, které neobývala pouze nejbližší rodina, ale i ostatní žijící pod jednou střechou. (Dülmen, 1999, s. 13-25) Tedy se jednalo o mezigenerační soužití a soužití širšího rodinného společenství.

Aristokratické rodiny a jejich život ovlivňovala především křesťanská víra. Důležitým mezníkem v životě aristokrata byl sňatek, kterým vstupoval muž do dospělosti. Uzavření sňatku bylo veřejnou událostí, kdy měli novomanželé řadu povinností vůči rodičům a svému okolí. Manželství byla uzavírána z rozumu a jejich hlavním účelem bylo zplození potomků. Až v manželství se povětšinou budovala vzájemná láska. Otcové pomáhali svým synům vybírat manželky, které byly vhodné pro pokračování rodu. Díky zahraničním cestám mladíci nezískávali první sexuální zkušenosti až v manželství. Nevěsta však musela být panna. První svatební noc stále

měla mnoho svědků z rodinných kruhů, kteří měli za úkol dosvědčit ženinu čistotu.(Bůžek, 2002, s. 45-50)

Industrializace přenesla pracovní příležitosti z domů do továren. Lidé se proto začali více soustřeďovat ve městech. V zemědělství se tvořily větší farmy, ve kterých se koncentrovalo více pracovníků než v rodinných farmách. Se zavedením povinné školní docházky se i děti přesouvají na velkou část dne mimo domov. Sňatky už nebyly určovány jinými zájmy než přáním snoubenců. Souhlas rodičů byl pouze dodatečný a formální. Bylo běžné žádat rodiče o ruku jejich dcery, ale jednalo se spíše o formalitu a rodiče snoubencům do výběru nezasahovali.(Matoušek, 1997, s. 27-29)

Rodina si svoji výchovnou funkci udržela už jen u nejmenších dětí, kde je nezastupitelná. Rodina je jinak místem uspokojování citových potřeb, předávání ekonomických hodnot a místem konzumu. Předávání hodnot a uspokojování citových potřeb probíhá nejlépe mezi generacemi. Rodiče se starají o své děti a děti sytí určité potřeby rodičů. Nová doba víc než jinde upevnila funkci rodiny jako útočiště před vnějším světem. Rodinné vazby jsou do jisté míry nezrušitelné a nesměnitelné. V rodině je prostor pro uplatnění trvalých hodnot. Nejcennějším, co rodina dětem předává už není majetek, ale vzdělání. Rodiče dbají na vzdělání svých dětí a podporují je ve studiu. (Matoušek, 1997, s. 27-29)

2.3.5 Rodina v době komunismu

Sňatečnost a porodnost poklesly, rodiny se začaly zmenšovat. Mnoho dětí nežije se svým biologickým otcem. Za příčinu můžeme považovat pokračující emancipaci žen, větší ekonomickou a společenskou aktivitu a dostupnost interrupcí. Mezigenerační vztahy jsou díky tomuto jevu také ochuzené. Mnoho dětí vyrůstá pouze s matkou, tudíž ztrácí možnost vztahu se svými prarodiči ze strany otce a díky tomu nejvíce trpí děti, kteří postrádají blízkost rodiny a potřebné vzory.(Matoušek, 1997, s. 30)

V této době ustupuje muž jako odpovědný za fungování rodiny do pozadí a tato funkce se přesouvá na ženu. Funkce muže avšak není menší, ale pouze odlišná. Co je výhradně mužské a co ženské se v různých národech liší. Rozdíly mezi mužem a ženou vystoupí do popředí jen tehdy, když se jedná o plození, rození a nejranější péči o děti.

Nakonec i do této sféry zasahuje jistá univerzalita. Muži se podílí na výchově dětí a péči o domácnost a ženy pomáhají finančně zajistit rodinu. (Možný, 1990, s. 99-103) Dle mého názoru přebírání určitých činností mezi pohlavími může zajistit lepší fungování rodiny a příjemnější klima. Děti tráví více času s otcem, který jim předává jiné hodnoty a postoje než matka. Zároveň blízkost prarodičů může být přínosná. Rodiče si mohou odpočinout od neustálého pobytu s dětmi a užít si chvíli jen pro sebe navzájem a zároveň prarodiče stráví chvíle se svými vnoučaty a mohou jim předávat jiné hodnoty než rodiče.

V sedmdesátých letech se nemanželský sex stává legitimní a díky tomu je nárůst počtu nemanželských dětí. Začal růst počet rozvodů a opakovaných manželství, protože je manželství vnímáno jako smlouva, kterou mohou obě strany kdykoli vypovědět. (Možný, 2002, s. 20)

Rodina je základ státu, toto heslo bylo heslem komunistického státu. Stát tvrdí, že rodina je jeho základ, ale sám nastavil takové podmínky, které rozvody, oproti minulosti, usnadňují a dokonce nepřímo podporují. Moderní stát sebral rodině řadu funkcí a založil mnoho institucí, které rodinu nahradí. Vystupuje tu do popředí otázka, proč se rodiny tak často rozpadají, když se o ně stát tak stará? (Keller, 2003) Stát se stará o rodiny po stránce zabezpečení a vzdělání atd, ale tím, že rodině sebral mnoho jejích základních funkcí, tak omezil fungování rodiny jako celku.

Za komunismu byl jediný právoplatný sňatek pouze před úředníky národního výboru. Zákonem byly zrušeny zasnuby a ohlášky před svatbou. Nově však po snoubencích požadovali výpis z matrik z místa narození a další potřebné dokumenty. Zákon také stanovil čtyři překážky uzavření manželství – prvním je platné manželství jedné ze stran, tato podmínka zajišťuje monogamii. Další překážkou je příbuzenství v přímé linii prvního stupně, poté nedostatek duševního zdraví a poslední překážkou je nezletilost (ve výjimečných případech může dojít u starších šestnácti let ke zplnoletnění). (Maříková, 2000) Dříve sňatek ve velké míře závisel na rodičích, ale od dob komunismu je volba snoubenců svobodná a již není nutné a běžné, aby před svatbou proběhly zasnuby a ohlášky v kostele. Podmínky pro uzavření sňatku chrání rodinu i budoucí generace, které poté nebudou trpět chybami svých rodičů.

2.4 Současná rodina

Dle mého názoru se současná rodina striktně neliší od té za komunistického režimu. Množství rozvodů stále stoupá a svatby se posouvají do pozdějšího věku, kdy ženy mají vybudovanou kariéru a už mají tzv. na manželství a děti čas. Avšak tato strategie má své nevýhody, ženy jsou zvyklé na určitý standard, který měly, když byly svobodné a bezdětné. Muži jsou na tom podobně. S příchodem partnera dochází tedy často ke změnám, kterým se partneři musí přizpůsobit, případně učinit určité kompromisy. S příchodem dětí přichází další proměna rodiny. Mj. tím, že děti přicházejí na svět ve vyšším věku rodičů, současné matky si přejí spíše méně dětí, se snižuje počet dětí v rodinách. Vyrůstá počet rodin, kde je pouze jedno dítě. Dle ČSU se v roce 1995 narodilo nejvíce dětí matkám ve věku 20-24let. O 11 let později se tento vrchol přesunul o deset let nahoru. Průměrný věk matek v roce 2016 byl 30 let.

Mladí lidé po ukončení školy, dnes nejčastěji vysoké, začínají cestovat nebo podnikat. Získávají tak mnoho příležitostí jak mohou realizovat své sny a plány. V dnešní době je též možné a docela běžné studovat v zahraničí, čehož mnoho mladých dospělých využívá. Mladí lidé si cestováním často prodlužují studium a pokračují ve finanční závislosti na rodičích. Není výjimkou, že prarodiče, kteří tyto možnosti neměli, vnoučata také finančně podporují. Rodiče studentů jsou svým rodičům často vděční za finanční pomoc jejich dětem a podporu ve studiu. Na druhé straně je rovněž mnoho studentů, kteří už během studia na vysoké škole začnou podnikat a stávají se více méně soběstačnými. (Fialová, 2000)

Díky poklesu sňatečnosti je také více dětí narozených mimo manželství. Tato skutečnost je způsobena vzrůstajícím počtem nesezdaných párů a také uzavíráním sňatku ve vyšším věku. V dnešní době je běžné, že mladý pár žije v jedné domácnosti, aniž by byli sezdání. K sňatku dochází až v případě příchodu potomka a nebo také vůbec. Vztahy mezi generacemi to sice nenarušuje, ale dítě nemá potřebné zázemí pevné rodiny, která se nemůže jen lehce rozejít. Nesezdané soužití může negativně ovlivňovat i vztahy v rodině mezi generacemi. Rodiče tlačí na své děti, aby se vzali, když už mají děti a oni nechtějí. (Valentová, 2009)

Role rodiny se v procesu socializace dítěte stále zmenšuje. Moderní rodina ztratila mnoho svých funkcí, které převzaly různé instituce. Rodině zůstává funkce utváření

osobnosti a emoční podpory, kde se mohou velmi dobře doplňovat různé generace. Rodiče dítěti předávají jiné hodnoty než prarodiče a dítě tím obohacují. Prarodiče zde hrají důležitou roli, pomáhají svým dětem ve výchově vnoučat a zároveň mohou trávit čas se svými dětmi a rodinou. Dítě tráví mnoho času ve škole, na různých volnočasových kroužcích, či u televize a počítače. Velmi málo času dnes stráví se svými rodiči, tudíž je ochuzeno o společné chvíle, kdy může prožívat blízkost a lásku rodiny. Philippe Aries (cit. dle Singly, 1999) tvrdí, že jsou dva typy rodin. V té první je dítě zanedbáváno. Takové rodině záleží na pracovní síle a majetku. Jedná se o typ rozmnožující či plodivý. Druhým typem je domácnost kde spočívá bohatství hlavně v dětech a jejich budoucnosti. Jedná se o malthuziánský typ. (Singly, 1999, s. 20-22)

Šulová (2011) uvádí znaky současné rodiny:

- **Chybí očekávání trvalosti vztahu:** Člověk v dnešní době se nechce vázat a obětovat pro partnera a děti. Vzniká mnoho vztahů, kde partneři hledají co nejvolnější alternativy pro vztahy. Jedná se o oddělené bydlení, dlouhodobé vztahy bez potřeby sňatku, vztahy bez dětí, protože jsou příliš velkou přítěží. Chybí zde často pevnost vztahů, ať už mezi partnery tak i mezi generacemi. Mladí lidé se nechtějí vázat a tudíž mohou ztrácet vazby na generace okolo sebe.
- **Nízká stabilita rodiny:** Díky velkému počtu manželství, které jsou ukončeny rozvodem vzniká mnoho neúplných rodin, domácností jednotlivce, či znovu vzniklých rodin. Podle mezinárodního srovnávacího šetření rodiny je nejstabilnějším svazkem manželství, kde spolu předtím nežili “na zkoušku”. Nesezdaná soužití jsou naopak nejméně stabilními svazky. (Šulová, 2011) Stabilita rodiny je potřebná pro všechny generace. Při nízké stabilitě často dochází k rozpadům rodiny a k rozvodům. Rodiče svým dětem poté mohou rozvody vyčítat, obzvláště když jsou v rodině děti.
- **Odklad manželství a rodičovství na pozdější období:** Zvyšuje se věk, kdy lidé vstupují do manželství a kdy zakládají rodiny. Ženy nejdříve budují svoji kariéru a až poté chtějí rodinu a děti. První děti se často rodí až kolem třicátého roku matky. Důsledkem toho klesá i počet narozených dětí. (Šulová, 2011) Důsledkem tohoto jevu je také to, že mnoho dětí už třeba ani nepozná své prarodiče, nebo už jsou staří a nedokáží svým vnoučatům tolik předávat a zároveň už nemají tolik síly, aby dětem stačili. Prarodiče ve vyšším věku už

nedokáží tolik pomoci svým dětem s hlídáním jejich potomků a samotné je to potom třeba mrzí.

- **Specifičnost ženské a mužské role** je díky vývoji společnosti do jisté míry stírána. Muži už nejsou jedinými živiteli rodiny a ženy se nestarají pouze o děti a domácnost. (Šulová, 2011) I role prarodičů ve výchově dětí je do jisté míry pozměněna. Dříve prarodiče předávali mnoho cenných rad a zároveň dětem ukazovali jaký byl svět za jejich mládí. V dnešní přetechizované době mnoho dětí vyprávění nezajímá a jsou raději ve virtuálním světě, než aby se zajímaly o ten náš. Když prarodiče hlídají své vnoučata tak tím mohou velmi pomoci svým dětem. Ty díky tomu mohou chodit do práce nebo si užít chvíle jen pro sebe navzájem.

3 Setkávání generací v rodinách s akcentem k mezigeneračním vztahům

Kapitola představuje generaci jako specifickou sociální skupinu lidí věkově podobné populace. V souvislosti s obvyklým úsekem času, charakteristickým pro jednu generaci, pojednává o setkávání vícera generací v rámci rodin. Středem zájmu této kapitoly je deskripce mezigeneračních vztahů v přímé a nepřímé rodové linii.

3.1 Generace jako specifické sociální skupiny

Mannheimovo vymezení generace zdůrazňuje věkovou podobnost členů takové sociální skupiny, která se v čase konstruuje společensko-historickými událostmi, které jsou této skupině společné, stejně jako konkrétní časovou etapou dané společenské podmínky. (Sak, Kolesárová, 2012, s. 9).

Z výše uvedeného vyplývá, že každá generace má svoji jedinečnou a specifickou podobu z důvodu, že byla utvářena v určitém čase a na určitém území – je tedy spjata s určitým místem a formována určitými společensko-historickými podmínkami. Pojem generace je často vázán na demografický význam. Zaznamenává věkový rozdíl mezi dobou narození a zahájením biologické reprodukce. V našich podmínkách se jedná o časový úsek přibližně dvaceti let. V české společnosti dochází ke střídání populačně slabých a silných ročníků. Značné výkyvy můžeme též sledovat ve spojitosti s historickými událostmi, které silně ovlivňovaly společnost. Od 70. let dochází k poklesu porodnosti, současně se však prodlužuje délka života, což způsobuje neustále se zvětšující nerovnoměrnost zastoupení generací ve společnosti. V dnešní době žijí v jedné společnosti až čtyři generace. (Chlápková, 2015, s. 7-9)

Pojem generace má mnoho významů. Zaujímá různé teoretické přístupy a pokrývá širokou škálu výzkumných oblastí. Můžeme rozlišit tři kategorie pojmu generace. (Costen, 2007)

- 1) Pojetí generace ve smyslu následnosti, plození. Následnost generací je založena na biologickém procesu rození a smrti. Souvisí s otázkou sociální a kulturní reprodukce. Do této skupiny spadají studie které definují generaci jako linii

původu, ale také výzkumy sociální reprodukce a mezigenerační sociální mobility. Z tohoto hlediska lze socializaci vnímat jako sociální dědictví, čili předávání norem a hodnot z rodičů na děti.

- 2) Souběžná existence různých generací v jedné společnosti předpokládá mezigenerační vztahy což poukazuje na vzájemnou závislost věkových skupin a různé náhledy na sociální život a čas v závislosti na různých momentech životní historie, které se projevují v generačních konfliktech, propastech a konkurenci.
- 3) Hovoříme o vztazích mezi generacemi. Předpokladem je, že generace existují jako specifické kolektivní identity. Kolektivní identity byly definovány prostřednictvím následnosti. Jedná se o historické generace, které odkazují na koncept sociálního času. Generace sdílejí obrázek své doby nebo scénář dramatu svého kolektivního vývoje během své historické fáze. Tento pojem je používán především jako technický termín sloužící při empirickém výzkumu.

Historické trvání a velikost generací jsou těžko vysvětlitelné. Costen (2007) poukazuje na možnost, že se někdo narodí příliš brzy nebo příliš pozdě, aby patřil do určité generace. Můžeme použít dva typy vysvětlení:

- 1) Vymezení generace lze vysvětlit exogenně výskytem ojedinělých historických událostí, nebo určitého historického vývoje. Jedná se například o války, atentáty, krachy na burze,...
- 2) Časové mezníky generace můžeme vysvětlit endogenně konkrétní rekonstrukcí jejího vzniku.

Oba tyto typy vysvětlení jsou však příliš slabé, proto je potřeba vnímat oba pospolu. Oba současně se vyskytující fakty jsou výsledkem sociálních procesů kolektivní interpretace. Jisté události nebo jistá dění musí být zvýznamněny jako historicky relevantní, přičemž časový rozměr těchto událostí a vývoje podléhá interpretacím a konvencím zapojených aktérů nebo kolektivů. (Costen, 2007)

Jedním z hlavních znaků generace je, že může být odlišena od jiných generací. Zdá se, že generace je důsledek věkových rozdílů nebo věkových vrstev společnosti, ale je potřeba určit jak se tyto věkové vrstvy utvářejí a jak dojde k zasazení generace do určité vrstvy. (Costen, 2007)

3.2 Mezigenerační vztahy v rodině

Ve třígeneračním soužití existují v zásadě dva typy vazeb a to: vazba dítěte a rodiče a vazba vnoučete a prarodiče. Mezi prarodiči a vnoučaty existují dva hlavní typy vztahů. Jeden je založen na respektujícím vztahu. Tento vztah je charakteristický harmonií. Druhým typem je nadřazený vztah ze strany staršího, kde je prarodič v roli rádce. V druhém typu vazeb mezi rodiči a dětmi roste postavení dítěte s věkem a přibývajících zkušeností. Když je dítě dospělé je možné vymezit dva typy vztahů: Vztah nadřazenosti starší generace a vztah nadřazenosti mladší generace. Když si dospělé dítě založí rodinu nastává zlom. Nejedná se tedy jenom o rodiče a děti ve smyslu mladší a střední generace, ale také střední a starší. (Rabušicová, Kamanová, Pevná, 2012)

Pro pozitivní mezigenerační vztahy je důležitá komunikace rozvíjející rodinnou intimitu, založená na vzájemné důvěře a vědomí vzájemné sounáležitosti. Důležité jsou však i pevné hranice, které respektují osobní autonomii a nezasahují do svobody a soukromí. Pěstování a posilování vzájemných vztahů je důležité a dochází k němu pomocí pravidelného kontaktu. Kvalita vztahů závisí na dobré komunikaci a vyjednávání založeného na společenských normách a pravidlech, které přijali zástupci všech generací a dodržují je. Zdravé mezigenerační vztahy jsou výsledkem spolupráce všech členů domácnosti. Důležité je i uvědomění si svých vlastních potřeb a očekávání rodinného soužití. (Chlápková, 2015, s. 36) *„Nejdříve si musíme uvědomit, jací jsme sami, co děláme správně a co špatně. Jak my sami přispíváme k celkovému rodinnému soužití i k vztahům mezi generacemi. Je třeba se zamyslet nad tím, co chceme my sami a co očekáváme od ostatních členů rodiny i od celkového rodinného soužití“* (Cibulec, 1980, s. 187)

K budování mezigeneračních vztahů je důležité, aby se respektovaly věkové zvláštnosti ostatních generací. Nutná je úcta mladších generací ke starším a na druhé straně péče a podpora v rozvoji starších mladším jedincům. (Chlápková, 2015, s.36-37) Podrobněji o specifikách těchto generací níže.

3.2.1 Generace v rámci rodiny se zřetelem k vývojovým etapám v životě jedince

V podkapitole předkládám popis věkových období, kterými se v práci zabývám. Představeny jsou etapy, které jsou charakteristické pro triádu generací ve složení dítě, dospělý (rodič), rodič dospělého (prarodič). Zvláštní pozornost věnuji také období rané – vynořující se dospělosti a to z důvodu totožnosti s věkem respondentů, jejichž pohled na vztahy mezi generacemi rodičů a prarodičů v rámci rodiny mě zajímá v souvislosti s realizovaným výzkumným šetřením.

1) Dítě

Dětství je vstupní etapou lidského života. Jedná se o velmi členitou etapu. V této době se formuje osobnost a budují se sociální základy jedince. Rané zkušenosti jsou považovány za stěžejní pro budoucí rozvoj osobnosti. Dětství je obdobím, kdy se vytváří individuální vlastnosti. Dětství je však zkoumáno i kvůli zvláštnostem subkultury nejmladší věkové skupiny. Do popředí se dostává otázka o sociálním postavení ve společnosti, vztahu dětí k dospělým a rozdílech v sociokulturních charakteristikách dětí a jejich proměnách v historickém kontextu. Hypotézou zkoumání dětství je: Dětství je takové, jaká je společnost, v níž dětství probíhá. Hlavním prostředníkem v rámci socializace dítěte je stále rodina. Dítě je však chápáno jako aktivní subjekt, jako tvůrce dějin. Ovlivňuje tedy i dějiny svého života. (Alan, 1989, s. 77-80)

Základem úspěšné socializace každého jedince je jeho začleňování do společnosti prostřednictvím utváření a udržování interpersonálních vztahů. Ty jsou těžištěm sociální dimenze reality, s níž se dítě setkává většinou nejprve v rodinném prostředí. (Stašová, Serbousková, 2012)

Dítě se během socializace učí rozlišovat projevy chování k různým osobám podle jejich role v životě dítěte. V nejtělejší věku je dítě fixováno na pečující osobu, kterou je zpravidla matka. Později se začíná okruh sociálních vztahů rozšiřovat a vedle rodičů vzrůstá význam prarodičů. Tento vztah vrcholí během druhého roku, když si dítě začíná uvědomovat své vlastní já a vnímá své postavení uvnitř rodiny. (Matějček, Dytrych, 1997)

V rodině je tvořen základní vztahový trojúhelník: matka-otec-dítě. Dítě v průběhu růstu a dospívání krouží mezi otcem a matkou, tedy mezi mužským a ženským jazykovým principem chování. Obrazně řečeno obrací se čelem k matce a zády k otci, nebo naopak, podle toho, ve které vývojové fázi se nachází. Jednou tvoří koalici s matkou, jindy s otcem, ale vždy jsou potřeba oba rodiče. Princip, který momentálně neupřednostňuje, ukládá dítě jako zkušenost a může ho kdykoliv je třeba použít. Toto přiklání k jednomu a druhému rodiči je důležité pro správný vývoj. Poté je šance, že z něho vyroste zdravý jedinec s jasnou sexuální orientací. Při absenci jednoho principu vznikají problémy. Během celého vývoje jsou období, kdy dítě potřebuje matku a otce nevyhledává. V jiném stádiu vývoje se toto postavení otáčí. (Chvála, Trapková, 2004)

Vývoj dítěte:

- **Kojenec** - do jednoho roku dítě získává důvěru (nebo nedůvěru) ke světu, což je závislé na bezpodmínečném přijetí od matky i otce. Pokud se dítěti nedostane bezpodmínečné lásky, může z něho vyrůst asociál, narcista, který vše poměřuje výkonem. (Chvála, Trapková, 2004) První pohyby jsou pomalé, celkové komplexní a postupně se diferencují. U dítěte už po narození fungují základní reflexy, jedná se o obranný, hledací a sací reflex. Dítě je egocentrické a má minimální kontakt s vrstevníky. Dítě se v tomto vývojovém období učí mluvit (Příhoda, 1963, s. 90-91, 151) Kojence se učí odlišovat sebe a okolí a vyvíjí se u něho výběrové chování. (Alan, 1989, s. 68)
- **Batole** – u batolat se projevuje první ještě nevědomý vzdor. Dítě už si uvědomuje sebe samo. Končí symbiotický vztah s matkou, což můžeme považovat za počátky individualizace. V tomto období je nutné nastavovat dítěti hranice. (Chvála, Trapková, 2004) U dítěte se zdokonaluje orientace v prostředí. Experimentování se proměňuje v cílenou hru. S poznáváním jáství se rozvíjí nový poměr citový i volní k úzkému společenství. Nové kvality nabývají vyšší asociační pochody, nazývané jako intelekt či intelligence. (Příhoda, 1963, s. 151)
- **Předškolní věk** – úkolem předškolních dětí je osvojování si sociálních návyků a adaptace na kolektiv vrstevníků v mateřských školách. Nutné je

též odhalování vztahů autority. (Alan, 1989, s. 68) Toto období se u dětí vyznačuje značnou pohyblivostí, která je umožněna zráním nervového systému, kostry a svalstva. Intelektovému rozvoji nejlépe napomáhá zacházení s předměty v praktických činnostech. Ubývá zbytečných pohybů. Pětileté dítě již velmi pokročí v samoobsluze (Příhoda, 1963, s. 215-218) Dítě na konci tohoto období vstupuje do školy. Už není jen hravé, ale dokáže udržet pozornost. (Chvála, Trapková, 2004)

- **Mladší školní věk** – nástupem dětí do školy se zvětší jejich sociální prostor – škola, kam dítě samostatně dochází. Nastává období, kdy dítě rozvíjí své zkušenosti získané během předškolního věku. Dítě je však stále chráněno před plnou zodpovědností. Mnoho informací je dítěti předáváno ve škole, nejenom v rodině a rozšiřuje si sociální interakce a slovní zásobu. V tomto období roste porozumění vztahům a dítě je samo tvoří. (Chvála, Trapková, 2004) Dochází zde k osvojování pravidel skupinového chování. Tvoří se zájmy a postoje. (Alan, 1989, s.68) Hra má stále velké zastoupení, i když už není hlavní náplní času. Rozvoj inteligence závisí na diferenciaci vjemových a později též představových a myšlenkových komplexů a situací. (Příhoda, 1963, s. 284, 315) Okolo devátého roku vnímá a rozlišuje hranice vlastní rodiny oproti okolí. Respektuje hranice rodiny (rozhodují rodiče) a respektuje autority (respektuje generační hranice), V tomto období mají děti růžové brýle. (Chvála, Trapková, 2004)
- **Starší školní věk** – pubescence – jedná se o období velkého biologického přetváření. Člověk se zde přeměňuje z dítěte v dospívajícího. Často dochází k nevyrovnanostem v sobě i v přizpůsobení společenským formám. Dochází k neklidu a ten může být vyjadřován tvůrčí aktivitou. U pubescentů se již vyskytuje abstraktní myšlení. (Příhoda, 1963, s. 346, 384) Dítě přestává respektovat hranice rodiny. Má spoustu zájmů mimo domov a mimo školu, ale přesto je jen zdánlivě volné v pohybu. Rodiče stále chtějí mít kontrolu nad tím co, kdy, kde a s kým dítě dělá. Ve skutečnosti si dítě život mimo rodinu umí těžko představit. Nejbližší okolí pubescenta je však stále citlivější na jeho samostatné projevy; zvyšuje se napětí a podrážděnost v rodině. Zlopověstná puberta již dopředu vzbuzuje obavy rodičů. Dítěte je všude

plno, překáží, tlačí se do světa dospělých. Vzniká také rivalita sourozenců o pozornost rodičů. (Chvála, Trapková, 2004) Dochází k formování prvních vztahů mezi pohlavími a počíná proces emancipace od rodiny. (Alan, 1989, s. 68)

- **Adolescence** – jedná se o období počátku emancipace. Dospívající dítě se dostává z vnitřního uzavřeného prostoru rodiny ven k samostatnému a na rodičích nezávislému životu, aby bylo schopno založit vlastní rodinu. Toto osamostatnění je spojeno s konflikty a vymezováním se. Jedinec se postupně loučí se svým světem a objevuje nový svět a snaží se v něm orientovat. (Chvála, Trapková, 2004) S procesem osamostatňování přichází i nabývání zákonných práv a povinností. Dochází k selekci a koordinaci zájmů. (Alan, 1989, s. 68)

Myslím si, že všechna vývojová stádia dítěte potřebují zázemí rodiny doplněné o dobré vztahy. Nejedná se pouze o rodiče, ale i prarodiče a ostatní příbuzní jsou důležitou součástí ve výchově. Pro nastolení pocitu bezpečí a přijetí je potřebné, aby vztahy byly harmonické.

2) **Dospělý** – budoucí rodič, rodič, v současné době spíše zřídka prarodič

V dřívější době bylo zvykem hned po vztoupení do dospělosti opouštět původní rodinu a zakládat rodinu novou. Dnes mladí dospělí často studují a stále žijí u rodičů, kteří je živí. Zakládání rodiny přichází až v pozdějším věku, kdy už mají vystudováno, zaběhnutou kariéru a vybudované určité postavení ve společnosti.

Dospělost můžeme dělit na 3 období:

- **Raná dospělost** - dochází k osvojování rolí dospělého. Dříve se v tomto období zakládaly rodiny, ale v dnešní době je to obdobím studia. Mladí formují své budoucí plány. V některých případech již nastává ekonomická a sociální samostatnost, když se mladí odpojí od péče rodiny. (Alan, 1989, s. 68)
- **Střední dospělost** – na počátku tohoto období je čas na manželství a zakládání rodiny. Probíhá zde přizpůsobování partnerovi, plánování společného života a následně založení rodiny. V tomto životním období se rodí děti. Dochází ke zklidnění života a k stabilizaci sítě

sociálních kontaktů. Člověk se začíná více orientovat na prožitky. (Alan, 1989, s. 68)

- **Pozdní dospělost** – střední věk – často dochází ke krizi středního věku, dochází k novému formování životní perspektivy, která se odvíjí od představy zbytku života. Dříve se v té době rodila první vnoučata, ale dnes, kdy se rození dětí posouvá do vyššího věku, se i narození vnoučat posouvá na pozdější věk. (Alan, 1989, s. 68)

Raná dospělost, tedy období tzv. vynořující se dospělosti je věková kategorie participantů výzkumného šetření. Jedná se o období, které je pro jedince charakteristické svojí velkou variabilitou a proměnlivostí. Tato variabilita zasahuje téměř všechny různé oblasti života, od vztahů, práce, bydlení až po utváření identity a trávení volného času. Arnett identifikoval pět základních znaků pro toto období typických a v tomto období života specifických. O období vynořující se dospělosti můžeme říci, že je to doba: Prozkoumávání identity, nestability, doba zaměřená na sebe, doba pocitu mezi a doba možností. (Mikauš, 2007, s. 19)

Macek a kol. (2007) tento pocit „mezi“ charakterizují jako nevyhraněný vývojový status, či jinak řečeno subjektivní vývojový status (subjective developmental status). Jedná se v podstatě o to, kam se na škále „nedospělý“ – „ani dospělý ani nedospělý“ – „plně dospělý“ člověk sám zařadí. Tento status tak může mít v tomto období tři základní podoby – adolescentní status, přechodový status vynořující se dospělosti a dospělý status. (cit. Jahodová, 2015, s. 3-4)

Kvůli tomu, že si mladí nespojují manželství s přechodem do dospělosti a průměrný věk snoubenců se zvyšuje, se vědci mnoho nezabývali jak vynořující se dospělí uzavírají závazky, jako je manželství. (Carroll a kol., 2009) Postoje k manželství u vynořujících se dospělých byly často spojovány s nabytými zkušenostmi, rodinou a rodinným kontextem. Byly prokázány také souvislosti předpokládaného načasování sňatku a postoji k manželství s předmanželskými sexuálními praktikami. Lidé, kteří jsou k předmanželskému sexu shovívavější, plánují svatbu většinou až v pozdějším věku. (Jahodová, 2015, s. 4)

Mnoho mladých lidí se rozhodne podřídit svůj život kariéře. Rodičovství považují za omezení a rodinu nikdy nezaloží. Jiní odkládají závazek manželství a rodičovství

na pozdější dobu. Další alternativou je volné soužití svobodných lidí tzv. kohabitate. Vzhledem k větší společenské toleranci ohledně odlišných forem životního stylu mají mladí lidé skutečně volnou ruku ve zkoušení a nikdo není tlačěn do závazků. Společnost sama tak poskytla mladým lidem větší prostor pro experimentování a pro prodloužení psychosociálního moratoria. (Vaníčková, 2007, s.22-23)

3) Stáří – Prarodič

Neexistuje žádná přesná a jednotná definice stáří. Mühlpachr (2011, s. 13) definuje stáří jako obecné označení posledních fází přirozeného průběhu života. „*Je důsledkem a projevem geneticky podmíněných involučích procesů modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí)*“. O jeho průběhu a kvalitě rozhodujeme z velké části sami svým předchozím chováním a péčí o tělesné i duševní zdraví. Toto období sebou přináší mnoho změn, které se promítají do všech oblastí života. (Chlápková, 2015, s. 13-14)

Stáří můžeme dělit na několik časových úseků:(Alan, 1989, s.68)

- **Důchodový věk** – jedná se o období „Prázdného hnízda“, kdy děti opustí domov a založí vlastní rodiny. Tento jev je často doprovázen narozením vnoučat. S odchodem do důchodu se mohou měnit zájmy i priority. Dochází ke stabilizaci životních stereotypů a k zhodnocení dosavadního života.
- **Stáří** – dochází ke změnám sociálních i psychických funkcí a k oslabování tělesné aktivity. Velmi často přichází smrt jednoho z partnerů.
- **Stařecký věk** – často provázen omezenou pohyblivostí. Vede až k nesamostatnosti a úplné závislosti na pomoci druhých. Mnohdy je provázeno osamělostí.
- **Dlouhověkost** – jedná se o jedince starší devadesáti let

Nejstarší generace potřebuje blízkost rodiny možná stejně jako nejmenší děti. Často však dochází k osamocení u nejstarších členů našich rodin, protože mladí nemají tolik času je navštěvovat a staří lidé

jsou často sami, bez přítomnosti svých blízkých. Staří lidé potřebují empatii a symetrický vztah v kontaktu. Jsou to stále totiž lidé, hodni respektu a úcty, i když pomaleji mluví nebo chodí. (Vodáčková, 2002, s.293).

3.2.2 Mezigenerační vztahy v přímé a nepřímé rodové linii – děti a jejich rodiče vs. partneři dospělých dětí a rodiče těchto dětí

Domnívám se, že vztahy mezi generacemi jsou odlišné, když se jedná o rodiče a vlastní děti, nebo jejich partnery. S vlastními rodiči máme ve většině případů lepší vztahy než s tchýní a tchánem.

De Singly (1999, s. 54, 68-70) říká, že vazby s nejbližšími příbuznými zůstávají zachovány, ale dospělé děti, obzvlášť ty, které už založily vlastní rodinu, zdůrazňují svoji autonomii a pocit nezávislosti na rodině ze které pochází. Hlavní roli v jejich životě hraje vlastní rodina a především vztahy mezi manželi. Vztahy mezi rodiči a jejich dětmi oslabuje sňatek jen v malé míře. Především vztahy mezi matkou a dcerou. Narození dítěte může oslabit styky s rodiči. Mnoha párům, které uzavřeli manželství, rodiče pomáhají. Návštěvy jsou buď vzájemné, nebo jednostranné, které probíhají u rodičů. Tímto můžeme dosáhnout, aby rodiče přespříliš nezasahovali do rodinného života svých dětí a výchovy vnoučat.

Mezi rodiči a dětmi je důležitá komunikace. Špaňhelová (2009, s. 7) popisuje výhody této komunikace: *„Komunikace znamená pro rodiče radost, prožitek společně stráveného času, větší poznání svého dítěte. Je to chvíle a příležitost k vysvětlení, objasnění věcí a nedorozumění. Díky vzájemné komunikaci se lépe chápeme navzájem. ... Také pro dítě je komunikace chvílí radosti, společně stráveného času, znamená poznání rodiče a v mnoha případech také toho, co není dítěti jasné, čemu dobře nerozumí.“* Autorka poukazuje na skutečnost, že takový typ komunikace není omezen, zj. co do společně stráveného času, objasňování různých pohledů/názorů na svět atd., vzájemného pochopení, pouze dítě v dětském věku, ale vztahuje toto rovněž ke komunikaci mezi dítětem a rodiči i ve věku pozdějším.

Velmi významný pro život rodiny, zvláště pak tehdy, když sdílí jeden dům či je poji fyzická blízkost, je vzájemný vztah tchýně a tchána se snachou a zeťem. Příbuzenská

láska obecně roste se čtvercem vzdálenosti. Pokud starší a mladší žijí v jednom bytě, je pravděpodobnost konfliktů vyšší než při odděleném bydlení. (Novák, 2011, s. 8-9)

Příbuzné si nevybítáme a přesto s nimi chceme a přinejmenším máme vycházet. Problém je ale - jak? Tento vztah je plný paradoxů. Na jedné straně blízkost a na straně druhé potencionální revnivost. Pro snachu je partnerova matka přinejmenším podvědomě velkým a poučeným kritikem. Zapomenout nelze ani na soutěživost, někdy mírně řečeno s prvky revnivosti. (Novák, 2011, s. 11)

Druhou variantou vztahu příchozího do domácnosti k rodičům je vztah tchýně vs. zeť. Situace je však jednodušší jen zdánlivě. Muž může mít nevyjasněné a problematické vztahy ke své matce a tchýně je optimálním projekčním plátnem. Srovnatelně tomu může být i na opačné straně. I když obecné povědomí je v hodnocení vztahů mezi tchýní a zetěm tolerantnější než v předchozí variantě. (Novák, 2011, s. 12)

Dle Kratochvíla (1985) představují vztahy manželů k rodičům širokou škálu problémů, které jsou někdy velmi obtížně řešitelné. V těchto situacích určité záleží na věku rodičů, na tom zda jde o rodiče manžela nebo manželky, zda sou oba rodiče naživu nebo jen jeden a také zda manželé bydlí nebo nebydlí s nimi. (cit. Koubková, 2009, s. 20)

Koubková ve svém výzkumu, který se zabýval vztahy tchýní a snach zjistila, že respondentky vnímají svůj vztah ke tchýním negativně. Toto tvrzení je doprovázeno problémy týkající se vměšováním se do domácnosti a péče o děti. Z výzkumu je patrné, že problémy se vyskytují bez ohledu na to, jestli tchýně sdílí společnou domácnost, nebo manželé žijí odděleně. Očividné je také zjištění, že hodně záleží na tom, jak se k tomuto vztahu staví jak snachy, tak jejich manželé. Nelze s určitostí tvrdit, že chyba je jen na straně snach, nebo naopak na straně tchýní. (Koubková, 2009, s. 41)

4 Výzkumné šetření

Kapitola představuje provedené výzkumné šetření zaměřené na zjišťování pohledu dětí, toho času v období rané dospělosti, na vztahy mezi jejich rodiči a prarodiči.

4.1 Cíl výzkumu, teoretická východiska, výzkumný předpoklad, vědecko výzkumný problém a výzkumné otázky

Výzkumným cílem bakalářské práce bylo zjistit pohled dětí na vztahy svých rodičů a prarodičů. Teoretická východiska pro toto výzkumné šetření poskytly úvodní kapitoly práce. Předpokládala jsem, že respondenti budou své rodiče a prarodiče dobře znát, protože s nimi žijí celý život v jednom domě. Předpokladem také bylo, že vztahy mezi rodiči a jejich rodiči budou respondenti nahlížet jako do jisté míry lepší, než vztahy rodičů s tchýní a tchánem.

Jako vědeckovýzkumný problém byly stanoveny vztahy mezi rodiči a prarodiči. **Hlavní výzkumná otázka zněla: Jaký je pohled dětí na vztahy jejich rodičů a prarodičů?** Pozornost byla dále zaměřena na rozdíly mezi přímou a nepřímou rodovou linií a změny, které probíhaly v těchto vztazích v průběhu respondentova života. Dále jsem považovala za nosné zjistit také pohled na mezigenerační vztahy prostřední a nejstarší generace, která sdílí jedno obydlí. HVO byla proto sycena následujícími dílčími výzkumnými otázkami:

DVO1: Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů v přímé rodové linii?

DVO2 : Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů v nepřímé rodové linii?

DVO3 : Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů žijících pod jednou střechou?

4.2 Kvalitativní výzkumná strategie, metody sběru a analýzy dat

K provedení výzkumného šetření byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, která mi umožnila hlubší proniknutí do dané problematiky. O kvalitativním výzkumu Hendl (2008) uvádí: „*Hlavním úkolem kvalitativního výzkumu je objasnit, jak se lidé v daném*

prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své každodenní aktivity a interakce.“ Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 13) o této metodě sběru dat říkají: „*Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.*“

Výzkumné otázky byly zvoleny na základě teoretických poznatků. Z důvodu, že metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor tak byly předem připraveny okruhy otázek, které souvisely s výzkumnými otázkami. Před tvorbou rozhovorů byly připraveny též konkrétní otázky, které byly podle potřeby doplňovány dalšími otázkami, které reagovaly na aktuální průběh rozhovoru a dotazovaly se na nejasné.

Při sběru dat a jejich analýze bylo použito prvků zakotvené teorie. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 84) zakotvenou teorii popisují jako „*sady systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie.*“ Postup zakotvené teorie obsahuje tyto tři etapy: sběr dat směřující k teoretickému nasycení kódů, kódování materiálu s cílem vytvoření kategorií, které jsou proměnné budoucí teorie a konstruování teorie jako sady tvrzení o vztazích mezi kategoriemi. Tato stadia se překrývají a realizují vždy s ohledem na druhé. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 87) Já jsem se rozhodla využít pouze prvou fázi této metody a provedla jsem otevřené kódování.

4.3 Výzkumný vzorek, charakteristika a kritéria výběru respondentů

Pro potřeby výzkumu bylo z řad jedinců věkové etapy rané dospělosti zvoleno pět vysokoškolských studentů. Kritéria pro výběr respondentů byla následující: jsou vysokoškolskými studenty a žijí (nebo v nedávné době žili) s prarodiči a rodiči v jednom domě.

Byli tak vybráni respondenti se zkušenostmi se soužitím ve vícegeneračních domech, kteří v průběhu dosavadního života mohou či mohli sledovat chování svých rodičů a prarodičů, a tudíž jsou vhodnými respondenty pro můj výzkum. Jedná se o čtyři ženy a jednoho muže. Vzorek je genderově nevyvážený z toho důvodu, že jsem respondenty hledala z řad mých známých a neznám žádné jiné muže, kteří by byli vysokoškolskými

studenty a zároveň bydleli společně s rodiči a prarodiči. Podrobnější charakteristiky včetně výčtu rodinných členů viz níže.

	Pohlaví	Zkratka	Věk	Rodiče	Prarodiče	
1. Respondent	Žena	Pe	23 let	Rodiče	Babička	Děda
2. Respondent	Žena	A	22 let	Rodiče	Babička zemřela před 1/2 rokem	Děda zemřel před 15 lety
3. Respondent	Žena	K	24 let	Rodiče	Babička	Děda zemřel před 12 lety
4. Respondent	Žena	Pa	23 let	Rodiče	Babička	Děda zemřel před 17 lety
5. Respondent	Muž	V	25 let	Rodiče	Babička	Děda zemřel před 12 lety

4.4 Průběh výzkumného šetření a etické aspekty výzkumu

Sběr dat probíhal v prostředí příjemném pro respondenta. Bylo to ve většině případů u něho doma, aby byl zajištěn komfort pro respondenty. Respondenti byli dopředu seznámeni s tématem mé bakalářské práce. Byly jim vysvětleny podmínky výzkumu a bylo jim sděleno jak bude rozhovor probíhat. V neposlední řadě byli upozornění na to, že je rozhovor zcela anonymní. Z důvodu rozeznání respondentů budou použita první písmena ze jména. Jelikož dva respondenti mají stejné počáteční písmeno, přidám písmeno druhé. Jedná se tedy o respondenty A, K, Pe, Pa, V. Před začátkem rozhovoru byli všichni respondenti tázáni na souhlas se zapojením do výzkumu a s nahráváním rozhovoru.

V rámci dodržení etických norem byl zajištěn ústní informovaný souhlas s rozhovorem a výzkumem, dále pak je zajištěna ochrana soukromí a osobních údajů. Při výzkumném rozhovoru nedošlo k újmě ani poškození respondentů.

V rozhovoru byly využity tazatelské otázky a zároveň byli respondenti vyzváni k vyprávění. Pro dosažení kvalitních informací a dodržení daného tématu byli respondenti doptáváni. Otázky byly vytvořeny na základě teoretických poznatků, aby navazovaly na výzkumné otázky. Rozhovory byly nahrávány a poté přepsány, čímž bylo dosaženo větší reliability výzkumu. Nahrávky byly uchovány. Jsou dostupné u autorky práce. Přepsáním rozhovorů vznikl soubor dat k dalšímu zpracování. Kódováním dat byla zvýšena reliability výzkumu.

4.5 Analýza a interpretace dat

Nejdříve jsem přepsala rozhovory a poté jsem získaná data kodovala pomocí otevřeného kódování. V rozhovorech byly vyhledány podobnosti ve výrocích respondentům a byly sloučeny v kódy. Významově podobné, či shodné kódy se sloučily do jednotlivých kategorií. Kategorie jsou následně přiřazeny k dílčím otázkám, ke kterým se vztahují.

DVO1: Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů v přímé rodové linii?

Kategorie: Úcta k rodičům

Kódy:

- Úcta
- Respekt

Respondentky PA a A ve svých rozhovorech přímo jmenují, že jejich rodiče mají úctu ke svým rodičům. Úcta je většinou doplněna ještě další hodnotou a tou je respekt z rodičů a z toho co dělají. O tom lze uvažovat tak, že respekt a úcta jsou ve vzájemné souvislosti – čili že úcta může být výsledkem respektování rodičů a naopak, skutečnost, že k rodičům chováme úctu, přispívá k tomu, že je respektujeme. Respondentka Pa uvádí: „... otec měl ke svým rodičům úctu a respekt.“ Později dodává: „*Tatka to dělal z úcty ke svým rodičům.*“ Také respondentka A zmiňuje „*Myslím si, že měl ke svým rodičům úctu a hodně na ně dal.*“ V dalších rozhovorech respondenti nepoužili vyloženě slovo úcta, ale z kontextu rozhovoru tato úcta vyplývá.

DVO2: Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů v nepřímé rodové linii?

Kategorie 1: Úcta k rodičům partnera.

Kódy:

- Chování s úctou
- Snaha vycházet
- Cítí úctu
- Slušné chování

Úcta k rodičům partnera se v rozhovorech vyskytuje častěji. Respondentky Pa, Pe a A zmiňují úctu mezi snachou a tchýní doslovně. Respondentka Pe uvádí, že se úcta vyskytuje u vztahu rodičů k oběma prarodičům. Například respondentka Pe říká o své matce: „..., *tu tchýni má pořád jako v takový úctě.*“ Dál v rozhovoru mluví i o svém otci a jeho vztahu s tchýní a tchánem. „*Tatka k nim cítí úctu, ..., s tchánem si vypomáhají.*“ Respondentka A říká o své matce, která se o svoji tchýni starala, když byla nemocná: „*Mamka se k ní pořád chovala s tou úctou, ale prostě visela na ní ta péče, která byla čím dál náročnější.*“ Respondentka Pa uvádí, že i když její matka ke své tchýni pociťovala úctu, nebylo vše vždy jen růžové. „... *Chovala se k nim vždycky slušně, s úctou, ale bylo vidět někdy, že není třeba úplně ve své kůži.*“ Z rozhovorů vyplývá, že úcta je spojena s určitým odstupem a zároveň snahou získat si status slušného člověka a získat si takové postavení v dané rodině.

Respondentka K v rozhovoru sděluje, že vztah její matky se tchýní není snadný a bezproblémový, ale z kontextu vyplývá, že její matka měla k babičce, ke svojí tchýni, úctu. Uvádí, že nedorozumění vznikala díky špatné komunikaci, ale zároveň podotýká, že obě ženy v domácnosti společně v úctě nějak vycházely.

Respondent V se o úctě jeho otce se svojí tchýní nezmiňuje, ale z kontextu vyplývá, že si jí také váží a jedná s ní s respektem, i když někdy také za zády pronese něco proti své tchýni.

Kategorie 2: Postupně se zlepšující vztahy.

Kódy:

- Zlepšení postupem času
- Společné obědy
- Péče v nemoci

O vztazích, které se postupně vyvíjejí k lepšímu, mluví kromě respondentky Pa všichni respondenti. Respondentka Pe že v jejich rodině se vztahy postupem času zlepšují. Doslova udává: „*ty vztahy jsou čím dál lepší s postupem času, ..., myslím si, že si to tak jako sedlo.*“ Dál mluví o tom, že neví o žádných problémech a že si rodiče s prarodiči vše vyříkali. Respondentka K uvádí důvod, který pomohl, aby se vztahy v jejich rodině zlepšily. „*Když děda umřel, začali jsme dělat společný víkendový obědy. Většinou babička vaří v sobotu a mamka v neděli. Tak jsme zvyklí spolu jíst, což si myslím přispělo.*“ V rodině respondentky A došlo ke změně, když babička onemocněla. Respondentka o babičce říká: „*Přišlo mi, že ji mamka nevnímá tak negativně, nebo se prostě najednou snažila pomoci. ... Začali jsme se o babičku starat.*“ Jediný muž o svém otci řekl: „*Táta má dokonce nějakou oficiální péči, jako že se o babičku stará.*“

Pouze respondentka Pa odpověděla, že nemoc její babičky a péče její matky o ni spíše zhoršila jejich vzájemné vztahy a to z důvodu průběhu nemoci, kdy tchýně pod vlivem halucinací obviňovala svoji snachu z krádeží, atd.

Kategorie 3: Počáteční distance se mění v blízkost

Kódy:

- Láskyplná atmosféra
- Sblížení
- Stěhování
- Sedlo si to

Kategorie *Počáteční distance se mění v blízkost* se konkrétně vyskytuje pouze ve dvou rozhovorech. Jedná se o respondentky Pe a A. Respondentka A uvádí, že její matka s babičkou, tedy se svojí tchýní se sblížily. „*V dětství to bylo takový nepřímý, ta atmosféra byla často napjatá, teďka to bylo, řekla bych, láskyplný. ... bylo hezký vidět mamku, když babičku držela za ruku.*“

Respondentka Pe posuzuje vztahy od úplného začátku, hodnotí, že to její matka neměla lehké, když se po svatbě přistěhovala už těhotná. Respondentka soudí, že si její matka připadala jako na druhé koleji a že měla určitou distanci ke své tchýni a tchánovi. Dále však respondentka dodává: „...*postupem času si myslím, že si to sedlo Bylo to hodně o tý komunikaci, o tom mluvit o těch věcech a nějak se na tom domluvit.*“

V rozhovoru s respondentkou K se objevují náznaky, kde určitá změna nastala, ale není tak razantní. Respondentka popisuje, že po smrti dědy nastal určitý posun, ale pořád se tu určitá distance vyskytuje. Konkrétně říká: „*Babička s mamkou se naučily jak v tom chodit a komunikovat spolu. Babička si začíná vážit víc práce mamky, co všechno dělá a tak.*“

DVO3: Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů žijících pod jednou střechou?

Kategorie 1: Narušení soukromí

Kódy:

- Nerespektování
- Návštěvy
- Ztráta soukromí
- Omezení

Téma narušení soukromí se vyskytuje v rozhovorech respondentů V, A a Pa. Každý však narušení soukromí popisuje z jiného pohledu. Respondent V uvádí, že narušení soukromí u nich probíhá v rámci péče o babičku, která už nemůže být déle sama. Sám o tom říká: „...*pořád někdo musí být doma, protože tu babičku nemůžeme nechat o samotě ... to je takový omezení a narušení naší svobody a soukromí.*“

Respondentka A uvádí, že si v dětství vzpomíná, že jim narušovala babička jejich soukromí neohlášenými návštěvami. „*Babička moc nerespektovala nějaké naše soukromí nebo přání ... to byl asi největší problém, že nám babička chodila nahoru do obýváku. Přišla neohlášeně, ...*“ Vrcholem však pro respondentčiny rodiče byly ranní návštěvy. „*Přišla ráno k našim do ložnice a zeptala se jich třeba jestli nechtějí něco koupit, což už byl vrchol a naši se kvůli tomu hádali.*“

V dalším rozhovoru respondentka Pa uvádí jejich důvod narušení soukromí. Důvodem byla babiččina nemoc a to, že si ji respondentčina matka nastěhovala k sobě

do bytu a téměř dvacetčtyři hodin denně se o ni starala. „...*stálo jí to v podstatě ztrátu soukromí, což bych řekla, že nesla nejtíž ... babička je tam v tom bytě pořád, a navíc ještě když jí přijdou navštívit dcery s rodinami nebo nějaké kamarádky z vesnice, tak prostě přijdou tam za ní nahoru.*“ Dále respondentka uvádí, že to bylo jediné, co její matce na tom vadilo. „*Všechno dělala obětavě a jediné, co jí na tom tedy vadilo asi nejvíc, byla ta ztráta soukromí.*“

Kategorie 2: Pán a paní domu

Kódy:

- Přísný režim
- Poslouchat
- Diktátorka
- Sekat latinu
- Šéfování

Tato kategorie se dotýká všech respondentů. Pouze respondentky Pe a Pa však mluví o svém dědovi. Respondentka Pe o něm říká: „*Děda byl hodně dominantní a všichni jsme museli sekat latinu a všechno dělat podle jeho představ.*“ I když se respondentčiny rodiče na určité věci dívali odlišně než děda tak: „*... stejně se všechno dělalo podle dědy, protože to byl prostě pán domu.*“ Respondentka Pa o svém dědovi říká: „*Děda byl takový hodně spořádaný člověk, měl rád pořádek ve všem... museli jsme mít všechno v pořádku a všechny úkoly, které jsem měli v domácnosti jsme museli prostě plnit.*“ Následně také zmiňuje: „*Když byli babička a děda v důchodovém věku tak otec převzal takovou tu dominantní roli a hlavní slovo.*“

V ostatních rodinách byly paní domu. Respondentka A uvádí, že její otec i když s něčím co chtěli jeho rodiče nesouhlasil tak stejně šel a udělal to. „*Tatka třeba řekl, že se mu to nelíbí a nebo tak, ale potom šel a udělal co po něm ty prarodiče chtěli, že prostě je vnímal jako velkou autoritu.*“ V následující části respondentka popisuje jak se chovala babička jako paní domu ke svému synovi. „*Tatka měl něco dělat doma a babička si vzpomněla, že chce někam dovézt, tak ji prostě musel odvézt. ... bylo to takový, že to musí být dá se říct hned ... babička přišla už oblečená ... pokud to opravdu nešlo hned tak třeba seděla půl dne připravená a čekala.*“

Respondent V vyprávěl o své babičce: „*Dokud babička byla taková jako akční, měla tendenci všemu šéfovat, trošku jako tady mít všechno pod palcem. Tak jako někdy vyjadřovala nespokojenost, že se kolem baráku dělá málo a mělo by se dělat víc.*“

Respondentka K popisuje jak se chovala její babička ke své snaze krátce po svatbě. „*Babička se prostě snažila mamce ukázat, že tady něco fungovalo a že to tak prostě fungovat bude.*“ Respondentka vypráví jak to probíhalo, když chtěli někam odjet a že to babička až trochu přeháněla: „*Hlavní problémy vznikaly, když naši někam odjeli, nebo jsme jeli někam pryč. Když jsme náhodou přijeli později z návštěvy tak jsme měli kázání: kde jsme tak dlouho, co jsme tam dělali a prostě jsme si všichni připadali jak u výsledku.*“ Na závěr rozhovoru popisuje vztah babičky s jejím synem: „*Tatka přijde unavený z práce a ona mu hnedka začne diktovat, co všechno je potřeba opravit, co je všechno potřeba udělat, co se stalo...*“

4.6 Diskuze výsledků

V diskuzi výsledků byly zodpovězeny dílčí výzkumné otázky a na závěr bude vyhodnocena hlavní výzkumná otázka.

DVO1: Jaké jsou vztahy mezi rodiči a prarodiči v přímé rodové linii?

Vycházela jsem z úvahy, že vztahy mezi generacemi v přímé rodové linii budou většinou založené na blízkosti a vzájemné úctě. Má domněnka se v rozhovorech ve většině případů potvrdila. Děti mají ke svým rodičům dobrý vztah a cítí k nim úctu a váží si jich. Respondenti popisují, že jejich rodiče se svými rodiči měli dobré vztahy a snažili se jim co nejvíce vyhovět. Rodiče se svým rodičům snažili co nejvíce pomáhat a zajišťovat co bylo potřeba a prarodiče na to již nestačili.

Děti se snaží svým rodičům ve všem vyhovět a to často i na úkor manžela či manželky. Respondenti zmiňují, že tyto situace vyvolávaly někdy i hádky rodičů, protože manžel upřednostnil matku před manželkou. Když se těmito hádkám chtěli vyhnout, tak zase vznikalo napětí koho upřednostnit, jestli manželku nebo rodiče.

Toto zjištění se do jisté míry shoduje s Hladkou (2015, s. 41), která ve svém výzkumu zjistila, že vztahy mezi rodiči a jejich rodiči jsou většinou bezproblémové.

DVO 2: Jaké jsou vztahy mezi rodiči a prarodiči v nepřímé rodové linii?

V nepřímé rodové linii jsou vztahy problematictější. Ve výzkumu byly ad DVO3 zkoumány vztahy pod jednou střechou. Tyto vztahy – jsou-li to vztahy z nepřímé rodové linie - často trpí tím, že přistěhovaní se v novém domově necítí jako doma. Tchýně se často snaží přeučit snachy ve svůj prospěch a ukázat jim, že v té rodině něco fungovalo a nic se nebude měnit. Což se mnohdy snachám nelíbí a některé se z úcty podřídí a jiné se snaží prosadit i své požadavky. Každopádně žádná z variant nevede ke spokojenosti obou stran. Důležitým krokem k usmíření je dobrá komunikace a kompromisy.

Postupem času se vztahy v nepřímé rodové linii ve většině případů zlepšily a počáteční distance se postupně změnila v alespoň částečnou blízkost. K této změně často přispívají nějaké nelehké situace, například nemoc nejstarší generace a nutnost se o ně postarat. Důvody změny mohou být i takové, že se časem spory vykomunikují a docílí se takových kompromisů, které budou ve prospěch všech stran a všichni s nimi budou souhlasit.

Toto zjištění je v souladu s Koubkovou (2009, s. 41), která také zjistila, že vztahy mezi snachami a tchýněmi bývají problematické a vyžadují oboustrannou trpělivost a čas.

DVO3: Jaké jsou vztahy rodičů a prarodičů žijících pod jednou střechou?

Vztahy dvou párů v jednom domě mohou být do určité míry problematické. Často vznikají spory, když si mladí chtějí něco udělat po svém a ke svému obrazu a rodičům jednoho z nich se to nelíbí. Důležitá je proto správná komunikace a snaha najít výhodné řešení pro obě strany, často jde o kompromisy. Ve většině případů respondenti však uvedli, že se udělalo vše podle přání prarodičů, protože jsou páni domu.

Respondenti uvádějí, že společné soužití také ovlivňuje soukromí jednotlivých rodin. Blízkost prarodičů může narušovat klid v domácnosti. Obzvlášť když se páry navzájem nerespektují a probíhají časté neohlášené návštěvy. Společné soužití však může mít i řadu pozitiv, jedním je například hlídání vnoučat, aby si mohli rodiče odpočinout. Zároveň prarodiče jsou vděční, že mohou strávit čas s vnoučaty a také se těší z toho, že dostali takovou důvěru a byly jim svěřeny děti na hlídání.

K podobnému zjištění došla také Pollachová (2017, s. 35-36), která zjistila, že společné soužití narušuje soukromí a že když se střední generaci něco nelíbilo a chtěli to udělat jinak, tak většinou mlčeli z úcty k rodičům a udělalo se to podle nejstarší generace.

HVO: Jaký je pohled dětí na vztahy mezi rodiči a prarodiči?

Pohled dotazovaných dětí na vztahy jejich rodičů a prarodičů ukazuje, jak jsou děti vnímavé ke všem problémům, které se vyskytují mezi rodiči a prarodiči. Děti vnímají vše co se děje okolo nich a často jsou „špatné“ z toho, když jsou napjaté vztahy mezi rodiči a prarodiči a snaží se je nějakým způsobem udobřit. Plní tak roli „dospělého“, rozumného dítěte, které „rodičuje“. Toto chování se vyskytovalo u respondentů v období dospívání.

Vztahy jsou v každé rodině jiné, ale respondenti se shodují, že je důležitá komunikace a ochota dělat kompromisy. Když v nějaké domácnosti komunikace vážne, často dochází ke zbytečným problémům z důvodu nedorozumění, protože jeden ani neví, že se to druhému nelíbí. Dalším komunikačním problémem je, že jeden z rodičů posílá svého manžela za svými rodiči, aby určitý problém vyřešil on, protože jsou to jeho rodiče.

Častým problémem, který respondenti uváděli, bylo, že rodič chtěl vyhovět svým rodičům a tím vznikaly třenice mezi manželi. Muž často neví, jestli vyhovět svým rodičům, nebo se třeba zastat manželky.

I přes mnohé problémy má vícegenerační soužití i kladné stránky. Ať už se jedná o možnost hlídání dětí, či výpomoc v domácnosti. Důležité je si vše vyříkat a respektovat navzájem soukromí a potřeby jednotlivců.

5 Závěr

Práce byla zaměřena na vztahy mezi generacemi rodičů a prarodičů. Zabývala se rodinou jako sítí vztahů a sledovala její vývoj od pravěku až po současnost. Zaměřila se také na generace a vztahy mezi nimi, sledovaným tématem byly též vztahy mezi rodiči a prarodiči v přímé a nepřímé rodové linii.

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, jaký je pohled dětí na vztahy mezi rodiči a prarodiči. Výsledky dokazují, že v každé rodině jsou vztahy v něčem originální, ale také, že panují určité shody, na které respondenti hledí jako na úctu k rodičům, snahu rodičů pomáhat svým dětem, snahu dětí vyhovět svým rodičům, počáteční distance a pozdější blízkost snach a zeťů s tchýněmi a tchány (i když někdy na základě nutnosti zvládnout v rodině náročnou životní situaci – sdílená starost přiblížila některé členy rodiny vzájemně k sobě), dynamiku rodiny – pán a paní domu a schopnost učinit kompromisy a vzájemně se tolerovat a zároveň si uhájit určité soukromí.

Jak jsem zmínila, v některých rodinách se vyskytovaly např. určité problémy mezi prarodiči a nově příchozím členem domácnosti. Jiná rodina zase čelila tomu, že si nejstarší muž v domě střežil právo rozhodovat o tom, co a jak bude. Tato rodina ovšem našla způsob, jak s touto situací naložit, byli ochotni vynaložit úsilí, aby zachovali vícegenerační soužití. Retrospektiva respondentů byla popisná – k situaci jako takové, ale na její řešení se i teď dívají s nadhledem a s určitým pobavením nad kreativitou, kterou museli tehdy vyvinout jejich rodiče. Společná starost o člena rodiny byla respondentny viděna sbližující starší a nejstarší generaci.

Mohu tedy konstatovat, že v rodinách respondentů byly přítomny určité situace, které měly podobu překážek bezproblémového soužití více generací pod jednou střechou, ale tyto rodiny byly ochotny nastalé situace řešit, vzájemně se respektovat, činit kompromisy.

Výzkumný předpoklad, s kterým jsem na základě znalostí a zkušeností do provedeného šetření vstupovala, se v případě mých respondentů potvrdil – generace se ve zkoumaných rodinách mezi sebou dobře znají. Mohu na základě zjištění také potvrdit, že respondenti pohlíželi na vztahy rodičů se svými rodiči jako na bližší a bezproblémovější než na vztahy svých rodičů s jejich tchýněmi a tchány.

Na toto místě zmíním limity výzkumného šetření. Určitá rizika vyplývají z volby kvalitativní výzkumné strategie. Zpravidla je počet respondentů pro tento typ výzkumu nízký a tudíž nebylo a není možné zjištěná data zobecnit. Protože jsem rozhovory realizovala osobně, mohli respondenti některé skutečnosti zamlčet. V neposlední řadě jsem takto obsáhlý text, jakým je bakalářská práce, zpracovávala poprvé, i to považuji za do jisté míry limitující.

Další možné výzkumné směřování tohoto tématu vidím například v zjišťování pohledu prostřední a nejstarší generace na vícegenerační soužití a mezigenerační vztahy a také v zjišťování pohledu současných raných dospělých na mezigenerační soužití se svými rodiči.

Přes uvedené limity považuji cíl práce za splněný.

Seznam použité literatury:

- 1 ALAN, Josef. *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama, 1989. Pyramida (Panorama). ISBN 80-703-8044-6.
- 2 BAJEROVÁ, Marie. *Vliv vícegeneračního soužití na vztahy v rodině* [online]. Brno, 2016 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/lr2jn/bakalarska_prace_Bajerova.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta.
- 3 BŮŽEK. Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku. In: LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002, s. 45-66. ISBN 80-246-0373-6.
- 4 Carroll, J. S., Badger, S., Willoughby, B. J., Nelson, L. J., Madsen, S. D., & Barry, C. M. (2009). Ready or not? Criteria for marriage readiness among emerging adults. *Journal of Adolescent Research*, 24(3), 349–375.
- 5 CIBULEC, Jindřich. *Soužití tří generací*. Praha: Práce, 1980. Astra. ISBN 24-062-80.
- 6 CICERO, Tullius Marcus. *O povinnostech. Rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi*. 3. vydání. Praha. Melantrich. Přeložil LUDVÍKOVSKÝ, JAROSLAV. 205 s. S. 47–48. In. STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu*. Brno, 2013. Disertační práce. Masarykova univerzita.
- 7 COSTEN, Michael. Čas generací. *Sociální studia*. 2007, , 21 stran.
- 8 Český statistický úřad: *Obyvatelstvo a rodiny a domácnosti* [online]. 2017 [cit. 2019-06-19]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/1-obyvateľstvo-a-rodiny-a-domacnosti-ukt11d32im>
- 9 DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století): Dům a jeho lidé*. Praha: Argo, 1999. Každodenní život, sv. 1. ISBN 80-7203-116-3.
- 10 FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5087-7.
- 11 HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

- 12 HLADKÁ, Romana. *Role rodičů ve vztahu prarodičů s vnoučaty* [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ouhia/Plny_text_prace.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- 13 CHLÁPKOVÁ, Anna. *Mezigenerační vztahy v rodině z pohledu seniorů a jejich vnoučat* [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/jcl2l/DP_jjbfqnh.pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- 14 JAHODOVÁ, Marie. *Postoje k manželství u vynořujících se dospělých* [online]. Brno, 2015 [cit. 2019-06-19]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/415059/fss_b/Bakalarska_prace_Marie_Jahodova.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita.
- 15 KELLER, Jan. Stát, který rozvil svůj základ. *Nedomyšlená společnost*. Vyd. 4. Brno: Doplněk, 2003. ISBN 80-7239-091-0
- 16 KOUBKOVÁ, Jana. *Rodinné vztahy: (snachy versus tchýně)* [online]. Zlín, 2009 [cit. 2019-06-19]. Dostupné z: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/8889/koubkov%c3%a1_2009_bp.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- 17 KYSELOVÁ, Andrea. *Mezigenerační vztahy pohledem seniorů* [online]. Brno, 2011 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/a3iwq/>. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- 18 LOVASOVÁ, Lenka. *Rodinné vztahy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-869-9166-0.
- 19 MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ, ed. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5093-1.
- 20 MATĚJČEK, Zdeněk; DYTRYCH, Zdeněk. *Radosti a strasti prarodičů, aneb, Když máte vnoučata*. Praha: Grada, 1997, ISBN 80-7169-455-X
- 21 MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5024-9.
- 22 MIKAUŠ, Ondřej. *Vynořující se dospělost: Subjektivní vnímání dospělosti a vztah k rodičům v období mezi adolescencí a dospělostí* [online]. Brno, 2007

- [cit. 2019-06-19]. Dostupné z:
https://is.muni.cz/th/42229/fss_m/Diplomova_prace_mgr..pdf. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- 23 MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok, 1990. Každodenní život, sv. 1. ISBN 80-702-9018-8.
- 24 MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., upr. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Základy sociologie, sv. 1. ISBN 80-864-2905-9.
- 25 MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontologie - sociální nutnost postmoderní společnosti in Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. ISBN 978-80-87182-21-5
- 26 NÁROŽNÁ, Barbora. *Mezigenerační vztahy prarodičů a vnoučat se zřetelem k vyprávění pohádek* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/rlaecx/STAG85077.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.
- 27 NOVÁK, Tomáš. *Jak se domluvit s tchyní* [online]. Praha: Grada, 2006 [cit. 2019-06-17]. Psychologie pro každého. ISBN 80-247-1218-0. Dostupné z: https://scholar.google.cz/scholar?hl=cs&as_sdt=0%2C5&q=tom%C3%A1%C5%A1+nov%C3%A1k+jak+se+domluvit+s+tch%C3%BDn%C3%AD&btnG=
- 28 POHLOVÁ, Monika. *Mezigenerační vztahy* [online]. Olomouc, 2014 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: https://theses.cz/id/sloewl/DP_Monika_Pohlov_-_Mezigeneran_vztahy.pdf. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- 29 POLLACHOVÁ, Ingrid. *Soužití ve vícegnerační rodině z pohledu jedné generace* [online]. Brno, 2017 [cit. 2019-06-23]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/esbzg/BP_Pollachova_Ingrid_Souziti_ve_vicgeneracni_rodine_z_pohledu_jedne_generace.pdf. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.
- 30 PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1963. Učebnice vysokých škol.
- 31 RABUŠICOVÁ, Milada, Lenka KAMANOVÁ a Kateřina PEVNÁ. *Mezigenerační učení: učit se mezi sebou v rodině. Studia paedagogica* [online]. 2012, 17(1) [cit. 2019-06-16]. DOI: 10.5817/SP2012-1-10. ISSN 1803-7437. Dostupné z: <http://is.muni.cz/publication/991809>

- 32 SAK, Petr; KOLESÁROVÁ, Karolína. Sociologie stáří a seniorů. Praha: Grada, 2012, ISBN 978-80-247-3850-5
- 33 SCIPLINO, Carolina a Melissa KINSHOTT. Adult grandchildren's perspectives on the grandparent-grandchild relationship from childhood to adulthood. *Educational Gerontology*[online]. 2019, **45**(2), 134-145 [cit. 2019-06-16]. DOI: 10.1080/03601277.2019.1584354. ISSN 0360-1277. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03601277.2019.1584354>
- 34 SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-717-8249-1.
- 35 SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8559-8.
- 36 STARÁ, Ivana. *Rodina a její význam v římském právu* [online]. Brno, 2013 [cit. 2019-05-15]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/ghgzk/Disertacni_prace_II._oprava.pdf. Disertační práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity.
- 37 STEJSKALOVÁ, Klára. *Mezigenerační vztahy: Pohled mladé generace na seniory a společné soužití* [online]. Hradec Králové, 2014 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/octo4s/STAG73936.pdf>. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Filozofická fakulta.
- 38 ŠKODOVÁ, Eva. *Sociologický pohled na rodinu ve středověku* [online]. Praha, 2009 [cit. 2019-05-17]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120096073/?lang=cs>. Diplomová práce. UK Pedagogická fakulta.
- 39 ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem: styly a techniky komunikace, komunikace rodiče ve vztahu k dítěti, vývojová období dítěte, komunikace v náročných situacích*. Praha: Grada, 2009. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2698-4.
- 40 ŠTEFKOVÁ, Alena. *Společnost ve starověké Mezopotámii z antropologické perspektivy*[online]. Brno, 2005 [cit. 2019-05-16]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/w34eo/MEZOPOTAMIE.pdf>. Bakalářská práce. Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity.

- 41 ŠULOVÁ, Lenka. Člověk v rodině: VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.
- 42 ŠULOVÁ, Lenka. *Rodina a rodičovství – současné projevy v ČR: Referát pro 9. Slovenskou konferenci o sexualitě, sexuálním zdraví a sexuální výchově*. 2011
- 43 TRAPKOVÁ, Ludmila a Vladislav CHVÁLA. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-717-8889-9.
- 44 VALENTOVÁ, Tereza. *Současná rodina a její proměna v čase*. [online]. Zlín, 2009 [cit. 2019-05-21]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/7980/valentov%C3%A1_2009_dp.pdf?sequence=1. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- 45 VANÍČKOVÁ, Jitka. *Mezi dospíváním a dospělostí: (z pohledu mladých žen)* [online]. Brno, 2007 [cit. 2019-06-19]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/zg9rd/Rigorozni_prace.pdf. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
- 46 VODÁČKOVÁ, Daniela. *Krizová intervence: [krize v životě člověka : formy krizové pomoci a služeb]*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-717-8696-9.

Přílohy

Příloha č. 1 – Otázky rozhovoru

Jaké byly vztahy mezi rodiči a jejich rodiči?

- Jaká byla vzájemná komunikace a domluva?
- Pokud se vyskytovaly nějaké problémy, tak jaké?
- Jak se tyto problémy řešily?
- Jak vypadaly vztahy v průběhu času?

Chcete ještě něco doplnit?

Jaké byly vztahy mezi rodiči a jejich tchýní a tchánem?

- Jaká byla vzájemná komunikace a domluva?
- Pokud se vyskytovaly nějaké problémy, tak jaké?
- Jak se tyto problémy řešily?
- Jak vypadaly vztahy v průběhu času?

Chcete ještě něco doplnit?

Jaké bylo soužití více generací ve vašem domě?

- Jak hodnotíte společné bydlení?
- Jak nahlížíte vztahy prostřední a nejstarší generace, které spolu žijí pod jednou střechou?
- Pokud vznikaly nějaké neshody díky společnému bydlení, tak jaké?
- Jak se společné soužití vícero generací projevovalo v každodenním životě?

Chcete ještě něco doplnit?